

Ewelina Kajkowska*

Mechanizmy sprzyjające koncentracji materiału procesowego na gruncie angielskiej procedury cywilnej**

1. WSTĘP

Zasada koncentracji materiału procesowego, będąca przedmiotem poniższych rozważań nakazuje, aby zebranie wszystkich faktów i dowodów niezbędnych do rozstrzygnięcia sprawy odbyło się szybko i sprawnie¹, w sposób umożliwiający efektywne rozpatrzenie sprawy. Znajduje ona swoje umocowanie m.in. w gwarancji sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd, stanowiącej fundament współczesnych systemów prawnych². Funkcją rozwiązań zmierzających do zapewnienia koncentracji materiału procesowego jest m.in. zapobieganie przewlekłości postępowania, umożliwienie prawidłowego rozwiązania sprawy oraz ograniczenie kosztów postępowania.

Niniejsze opracowanie ma na celu m.in. przedstawienie rozwiązań sprzyjających koncentracji materiału procesowego, przyjętych na gruncie angielskiej procedury cywilnej wraz z porównaniem ich do instytucji uregulowanych w polskim Kodeksie postępowania cywilnego³. Jako pierwsze analizie poddane będą ogólne założenia angielskiego systemu procedury cywilnej, nakierowane na zwiększenie efektywności postępowania. Następnie zostaną omówione szczegółowe rozwiązania realizujące postulat koncentracji materiału procesowego na poszczególnych etapach postępowania cywilnego według angielskiej ustawy procesowej: *Civil Procedure Rules*⁴. Opracowanie zamknie rozdział poświęcony porównaniu rozwiązań przyjętych

* Autorka jest doktorem nauk prawnych oraz prawnikiem wykwalifikowanym w Anglii i Walii. Obecnie praktykuje w londyńskim biurze kancelarii Norton Rose Fulbright, Anglia, ORCID 0000-0001-5898-9366, e-mail: Ewelina.Kajkowska@nortonrosefulbright.com

** Data zgłoszenia tekstu przez autorkę: 6.03.2019 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 4.09.2019 r.

¹ H. Dolecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2007, s. 56.

² Art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej w Rzymie 4.11. 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2, ratyfikowanej przez Polskę 19.01.1993 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) oraz przyjętej do angielskiego porządku prawnego na mocy Human Rights Act 1998 – dalej EKPC.

³ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.) – dalej k.p.c.

⁴ Dalej także CPR, <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules> (dostęp: 5.12.2019 r.). Normy CPR dzielą się na reguły (*Rules*) oraz dyrektywy (*Practice Directions*) zawierające interpretacje regul.

w Anglii z tymi, które obecne są na gruncie polskiego Kodeksu postępowania cywilnego, wraz ze wskazaniem potencjalnego kierunku zmian polskiego ustawodawstwa w omawianym zakresie.

2. OGÓLNE ZAŁOŻENIA ANGIELSKIEJ PROCEDURY CYWILNEJ SPRZYJAJĄCE KONCENTRACJI MATERIAŁU PROCESOWEGO

2.1. Reformy angielskiej procedury cywilnej zmierzające do zwiększenia efektywności postępowania: *Woolf i Jackson*

Choć angielska procedura cywilna nie definiuje zasady koncentracji materiału procesowego i pojęcie to nie jest używane w doktrynie i w judykaturze, instytucje prawne związane z zapewnieniem sprawności postępowania są w prawie angielskim szczególnie rozbudowane, a efektywne jego prowadzenie jest wpisane w nadrzędny cel postępowania cywilnego, unormowany w CPR (*overriding objective*). Na współczesny kształt angielskiego prawa procesowego największy wpływ miały dwie wielkie reformy: reforma Lorda Woolfa, która zaowocowała uchwaleniem jednolitego Kodeksu postępowania cywilnego w 1998 r., oraz – wprowadzona w życie w 2013 r. – reforma Sir Ruperta Jacksona, pod wpływem której dokonano implementacji dalszych rekomendacji sprzyjających ograniczeniu kosztów i zwiększeniu efektywności postępowania. Poniżej zostaną podsumowane najistotniejsze zmiany wprowadzone w wyniku wyżej wskazanych reform, ze szczególnym uwzględnieniem instytucji sprzyjających koncentracji materiału procesowego.

Reforma Lorda Woolfa w sposób radykalny zmieniła angielską kulturę prawną w zakresie postępowania cywilnego. W opublikowanym w 1996 r. raporcie⁵ Lord Woolf przedstawił krytyczną analizę obowiązującego wówczas systemu. Raport nakreślał także nową wizję postępowania cywilnego wraz z projektem jednolitej ustawy procesowej – *Civil Procedure Rules* (CPR) – która zastąpiła dotychczasowe regulacje funkcjonujące w znaczącej części na podstawie precedensu.

Jako podstawowe słabości ówczesnego systemu Lord Woolf wskazał: zbyt wysokie koszty postępowania, jego przewlekłość, skomplikowaną procedurę oraz brak regulacji niwelujących majątkową nierówność między stronami. Celem reformy było zatem stworzenie systemu, który byłby jednocześnie sprawny, rzetelny, możliwie prosty i dostępny dla stron.

Zamysłem reformy Woolfa było m.in. całkowite przeformułowanie filozofii postępowania sądowego mającego do tej pory charakter ściśle kontrydaktoryjny⁶. Na gruncie nowych przepisów sędziom został przyznany szeroki zakres władzy dyskrecjonalnej, służącej m.in. aktywnemu zarządzaniu postępowaniem (*case management*) w sposób umożliwiający sprawne i rzetelne rozstrzygnięcie sporu⁷. Od tej pory odpowiedzialność za prowadzenie procesu w większym stopniu miała

⁵ Lord Woolf, *Access to Justice: Final Report*, Londyn 1996, tzw. raport Woolfa, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20060213223540/http://www.dca.gov.uk/civil/final/contents.htm> (dostęp: 23.01.2019 r.).

⁶ *Andrews on Civil Processes*, t. I, *Intersentia*, Cambridge 2013, s. 7–10.

⁷ Instytucja *case management* jest uważana za najistotniejszą zmianę wprowadzoną w wyniku reformy Lorda Woolfa (zob. *White Book*, red. G. Vos, Londyn 2018, s. 16). Por. *Zuckerman on Civil Procedure. Principles of Practice*, Londyn 2013, s. 5, według którego sąd miał wystarczający zakres władzy dyskrecjonalnej na gruncie poprzedniego systemu, lecz władza ta nie była w sposób adekwatny wykorzystywana.

spoczywać na sędziach niż na samych stronach. W wyniku wprowadzenia obowiązku aktywnego zarządzania postępowaniem, tradycyjnie kontradyktoryjna rola stron miała być realizowana w środowisku ściśle kontrolowanym przez sąd.

W celu realizacji powyższych założeń, reforma wprowadziła szereg instytucji zmierzających do zwiększenia sprawności postępowania i umożliwiających realizację aktywnego nadzoru sędziego nad procesem. Wśród najistotniejszych z nich należy wymienić⁸: (i) wprowadzenie tzw. *pre-action protocols*, tj. procedury zmierzającej do uzyskania informacji umożliwiających przygotowanie procesu lub zawarcie ugody przed złożeniem pozwu; (ii) wprowadzenie tzw. *directions*, tj. obowiązku stron do przestrzegania instrukcji wydanych przez sąd, w tym m.in. harmonogramu postępowania; (iii) ustanowienie systemu sankcji wobec stron lub jej pełnomocników za naruszanie obowiązków wynikających z CPR lub nadużywanie uprawnień procesowych oraz (iv) utrwalenie reguły, że sprawy cywilne powinny być rozpoznawane – co do zasady – w jednej instancji.

Kolejną radykalną zmianą w angielskiej kulturze prawnej wprowadzoną pod wpływem reformy Woolfa była zmiana podejścia sądu do rozprawy oraz apelacji. Według nowej filozofii postępowania cywilnego, wyrażonej w CPR, postępowanie sądowe jest postrzegane jako środek ostateczny, podczas gdy zasadę stanowi załatwianie spraw na drodze polubownej. Owo „programowo negatywne nastawienie wobec rozprawy”⁹ znajduje swoje odzwierciedlenie we współczesnej praktyce postępowania cywilnego, w której zdecydowana większość spraw nie trafia na wokandę sądu, apelacja zaś jest środkiem wyjątkowym, rzadko prowadzącym do rozpoznania sprawy na nowo¹⁰.

Jak wcześniej wspomniano, nieco ponad 10 lat po wprowadzeniu CPR miała miejsce kolejna wielka reforma postępowania cywilnego, przeprowadzona na podstawie Raportu Sir Ruperta Jacksona (dalej Raport) opublikowanego w 2009 r.¹¹ Jej tłem była konieczność wprowadzenia regulacji racjonalizujących nadmierne koszty postępowania. Jednym z wniosków Raportu była konieczność dalszej implementacji i wzmocnienia instytucji *case management* oraz wyeliminowanie niedostatecznie aktywnej postawy sędziów w zakresie zarządzania postępowaniem i nadzoru nad procesem. Raport wzywał do jeszcze bardziej radykalnej zmiany etosu postępowania cywilnego, nawołując sędziów do zdecydowanego przejęcia kontroli nad jego przebiegiem. I tak podstawowe tezy Raportu zakładały zaangażowaną rolę sędziów w zarządzaniu postępowaniem, zwłaszcza na jego wstępnym etapie, realizowaną m.in. przez: (i) formułowanie odpowiednich instrukcji (*directions*) i prowadzenie postępowania przez sędziego posiadającego odpowiednie doświadczenie w prowadzeniu określonego typu spraw i zaznajomionego z przedmiotem konkretnego postępowania; (ii) efektywne prowadzenie posiedzenia mającego na celu ustalenie harmonogramu postępowania (*case management conference*); (iii) w miarę możliwości ustalenie instrukcji na piśmie; (iv) rygorystyczne stosowanie sankcji dla stron za niewypełnienie instrukcji sądu; (v) ograniczenie tolerancji dla opóźnień

⁸ Instytucje te zostaną szczegółowo opisane w rozdziale 3. niniejszego artykułu.

⁹ *Andrews on...*, t. I, s. 38.

¹⁰ *Andrews on...*, t. I, s. 38–40.

¹¹ R. Jackson, *Review of Civil Litigation Costs: Final Report*, Londyn 2009, <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/JCO/Documents/Reports/jackson-final-report-140110.pdf> (dostęp: 5.12.2019 r.).

wywołanych działaniem stron oraz (vi) sprawne prowadzenie postępowania przez sędziego do rozprawy lub ugody.

Gros unormowań zaproponowanych w Raporcie weszło w życie 1.04.2013 r. Chociaż najsilniejsze piętno reforma Jacksona odcisnęła na regulacjach dotyczących racjonalizacji kosztów postępowania, uważa się ją za fundamentalną dla realizacji podstawowego celu postępowania cywilnego, jakim jest efektywne i adekwatne do istoty sprawy prowadzenie postępowania i rozstrzygnięcie sporu¹².

2.2. Nadrzędny cel procesu cywilnego według *Civil Procedure Rules* – *overriding objective*

Wykonując obowiązek aktywnego zarządzania procesem, sąd zmierza do wypełnienia nadrzędnego celu postępowania cywilnego, określonego w regule 1.1 CPR. Zgodnie z tym przepisem sprawy powinny być rozstrzygane w sposób sprawiedliwy, z uwzględnieniem adekwatnych (proporcjonalnych) kosztów postępowania. W świetle reguły 1.1(2) cel ten jest realizowany przez rozstrzygnięcie spraw w sposób zapewniający, tak dalece jak to możliwe, równość między stronami, oszczędność kosztów, adekwatność przyjętych środków w stosunku do wartości przedmiotu sporu, wagi i skomplikowania sprawy oraz finansowych uwarunkowań każdej ze stron. Reguła 1.1(2) CPR przewiduje dalej, że realizacja celu postępowania cywilnego polega na rozstrzygnięciu spraw w sposób sprawny, sprawiedliwy, zapewniający zgodność z regułami, dyrektywami oraz zarządzeniami, przy założeniu konieczności alokacji odpowiednich zasobów sądu do poszczególnych spraw.

Efektywne rozstrzygnięcie sporu bez zbędnej zwłoki znajduje się zatem w centrum angielskiego postępowania cywilnego i jest realizowane przede wszystkim z perspektywy konieczności zapewnienia adekwatnych (proporcjonalnych) kosztów postępowania. Co istotne, reguła 1.3 CPR przewiduje, że obowiązek dążenia do wypełnienia powyższych założeń spoczywa nie tylko na sędzię, lecz również na stronach, których zadaniem jest wspieranie sądu w realizacji owych nadrzędnych wartości. W praktyce oznacza to, że strony są zobowiązane informować sąd o wszystkich okolicznościach mogących mieć wpływ na sformułowanie harmonogramu postępowania, a także o wszelkich zmianach okoliczności, jeśli takowe mają znaczenie dla ustalonego toku postępowania¹³.

Tak zwany *overriding objective* i związany z tym unormowaniem obowiązek stron w dążeniu do realizacji celu postępowania cywilnego nie jest jedynie wyrazem aksjologii ustawodawcy, lecz ma daleko idące konsekwencje praktyczne. Ustalenie zaniedbania strony w zakresie realizacji wynikających z reguły 1.1 CPR postulatów może bowiem skutkować sankcją w postaci obowiązku pokrycia kosztów, związanych z daną częścią postępowania lub nawet pozostawieniem pozwu bez rozpoznania¹⁴.

Nadrzędny cel postępowania cywilnego jest ponadto skodyfikowaną regułą interpretacyjną. Zgodnie z regułą 1.2 CPR dokonując wykładni zasad postępowania

¹² *Civil Practice*, red. M. Kay, S. Sime, D. French, Oksford 2018, s. 726–727.

¹³ *Civil...*, s. 726.

¹⁴ Sankcja ta może być zastosowana na mocy opisanej poniżej reguły 3.4(2)(c) CPR. W kontekście stosowania wspomnianej sankcji za naruszenie powinności wynikających z obowiązku realizacji naczelnego celu postępowania cywilnego zob. także *Civil...*, s. 726–727.

cywilnego sąd powinien się kierować obowiązkiem realizacji nadrzędnego celu postępowania. Podobna zasada obowiązuje sąd przy wykonywaniu władzy dyskrecyjnej, przewidzianej w CPR. Oznacza to, że jeżeli przy zastosowaniu ogólnych reguł wykładni językowej brak jednoznacznej odpowiedzi co do dyspozycji normy prawnej, to sąd powinien wybrać taką interpretację, która w najwyższym stopniu realizuje nadrzędny cel postępowania cywilnego¹⁵.

2.3. Zarządzanie postępowaniem (*case management*) i aktywna rola sądu

Mechanizmem kluczowym dla efektywnego prowadzenia postępowania jest instytucja *case management* i związana z nią aktywna rola sądu. W literaturze wskazuje się, że aktywne zarządzanie postępowaniem przez sąd spełnia trzy podstawowe funkcje, a mianowicie: stwarza pole do mediacji tam, gdzie właściwe jest polubowne zakończenie sporu, zapobiega przewlekłości postępowania oraz zapewnia adekwatną alokację zasobów sądu zgodnie z nadrzędnym celem postępowania cywilnego¹⁶.

Normatywnym źródłem powinności sądu w zakresie *case management* jest reguła 1.4 CPR, która zobowiązuje sąd do realizacji naczelnego celu postępowania przez aktywne zarządzanie postępowaniem. Przepis ten zawiera również ogólne wytyczne, którymi powinien się kierować sąd przy wykonywaniu tego obowiązku¹⁷. Zgodnie z regułą 1.4(2) CPR aktywne zarządzanie postępowaniem obejmuje m.in.: (i) zachęcanie stron do współpracy w toku postępowania; (ii) zidentyfikowanie kwestii spornych na wczesnym etapie postępowania; (iii) określenie, które kwestie wymagają wnikliwego rozpatrzenia oraz rozstrzygnięcie pozostałych kwestii w trybie doraźnym; (iv) określenie, w jakiej kolejności będą rozpatrywane kwestie sporne; (v) nakłanianie stron do polubownego rozstrzygnięcia sporu przy wykorzystaniu odpowiednich metod ADR (*Alternative Dispute Resolution*); (vi) pomoc stronom w zawarciu ugody co do części lub całości kwestii spornych; (vii) ustalanie harmonogramu postępowania i kontrolowanie przebiegu procesu; (viii) uwzględnianie przewidywanych korzyści z podjęcia określonej czynności z perspektywy kosztu podjęcia takiej czynności; (ix) rozpatrzenie możliwie największej liczby kwestii spornych jednocześnie; (x) rozstrzygnięcie odpowiednich kwestii bez konieczności udziału stron; (xi) wykorzystanie nowych technologii oraz (xii) wydawanie instrukcji w celu zapewnienia szybkiego i sprawnego rozstrzygnięcia sporu.

Kolejnym unormowaniem ogólnym, kluczowym dla instytucji *case management* jest reguła 3.1 CPR zawierająca szczegółową listę czynności, które sąd może podjąć w ramach sprawowania kontroli nad przebiegiem postępowania. Zgodnie z tym przepisem sąd może m.in.: przedłużyć termin zastrzeżony w CPR lub w zarządzeniu sądu, zawiesić postępowanie w całości lub w części, przyspieszyć lub odroczyć termin rozprawy bądź zarządzić stawiennictwo stron lub ich pełnomocników. Sąd może też zarządzić przeprowadzenie poszczególnych czynności postępowania dowodowego (bądź całego posiedzenia) przez telefon lub za pomocą innych

¹⁵ Sprawa *Totty v Snowden* [2001] EWCA Civ 1415.

¹⁶ *Andrews on...*, t. I, s. 40.

¹⁷ A. Zuckerman określa regułę 1.4(2) CPR „listą dobrych praktyk” w zakresie zarządzania postępowaniem (zob. *Zuckerman on...*, s. 31).

środków porozumiewania się na odległość¹⁸. Oprócz władzy dyskrecjonalnej w podejmowaniu czynności o charakterze technicznym lub porządkowym związanych z przygotowaniem posiedzeń, sąd ma również daleko idącą kontrolę nad zakresem kwestii wymagających rozpoznania. Może on zatem ustalić kolejność rozpoznawania punktów spornych, zarządzić przeprowadzenie rozprawy co do kwestii wstępnych mających wpływ na rozstrzygnięcie pozostałych zagadnień, zarządzić połączenie spraw bądź roszczeń do wspólnego rozpoznania lub wyłączyć daną kwestię z zakresu rozpoznania sprawy.

Katalog czynności sędziego zawarty w regule 3.1 CPR nie ma charakteru wyczerpującego. Reguła 3.1(2)(m) stanowi bowiem, że sąd może wydać zarządzenie lub podjąć każdą inną czynność w celu kontroli przebiegu postępowania i realizacji naczelnego celu postępowania cywilnego. Reguła 3.1(2)(m) przewiduje dalej, że sędzia może realizować obowiązek nakłaniania stron do ugody przez wyznaczenie posiedzenia mającego na celu mediację w postaci wczesnej ewaluacji sporu (*Early Neutral Evaluation*)¹⁹.

Na gruncie CPR sąd dysponuje szerokim instrumentarium środków dyscyplinujących strony w razie niezastosowania się przez nie do zarządzeń wydanych w ramach kontroli sądu nad przebiegiem postępowania. Przykładowo, zarządzenia sądu wydane na podstawie reguły 3.1 CPR mogą zawierać określone przez sąd warunki, tj. obowiązek zapłaty określonej sumy do depozytu sądowego (reguła 3.1(3)(a) CPR). Zgodnie z tym unormowaniem, nałożenie powyższego obowiązku jest możliwe, jeśli sąd uzna to za konieczne dla zabezpieczenia wykonania zarządzenia, mając na uwadze obowiązki sądu i stron co do realizacji naczelnego celu postępowania. Funkcją omawianej instytucji jest zabezpieczenie roszczeń stron ustalonych w toku postępowania²⁰.

Zgodnie z regułą 3.1(3)(b) CPR sąd może ponadto wyznaczyć konsekwencje niewykonania zarządzenia przez stronę według swojego uznania. Konsekwencje te mogą być bardzo dotkliwe i zaważyć na zakresie roszczenia bądź nawet samej możliwości jego dochodzenia²¹. Co więcej, sąd ma władzę dyskrecjonalną w zakresie wyznaczenia wysokości oraz okresu, za który są należne odsetki, w zależności od oceny postępowania strony w toku sprawy²².

¹⁸ Dyrektywa 23 par. 6.2 CPR stanowi, że w posiedzenia w przedmiocie środków tymczasowych (*interim relief*), w przedmiocie ustalenia harmonogramu postępowania (*case management conference*) oraz służących przygotowaniu rozprawy (*pre-trial review*) powinny – co do zasady – odbywać się za pomocą środków porozumiewania się na odległość. W tych sprawach zarządzenie sądu co do sposobu odbycia posiedzenia może być wydane bez zgody stron.

¹⁹ Dalej także ENE. W sprawie Frey v Labrousche [2012] EWCA Civ 881 Lord Neuberger wskazał, że nie ma przeszkód, aby sędziowie w ramach sprawowanej kontroli nad przebiegiem postępowania zapoznawali strony z wstępnym poglądem sądu na kwestie sporne (par. 14).

²⁰ Np. roszczeń dochodzonych pozwem bądź pozwem wzajemnym lub roszczeń wynikłych w toku postępowania, tj. roszczenie o zwrot kosztów postępowania wywołanych niesumiennym postępowaniem strony. Wytyczne, którymi powinien się kierować sąd w nałożeniu tego obowiązku podsumowane zostały w rozstrzygnięciu Goldtrail Travel Ltd v Aydin [2017] UKSC 77. Zgodnie z rozstrzygnięciem w sprawie Re Ford [1900] 2 QB 211 suma złożona do depozytu sądowego stanowi zabezpieczenie wierzytelności ustalonej w toku postępowania, z której strona może zaspokoić się z pierwszeństwem przed wierzycielami niezabezpieczonymi.

²¹ W rozstrzygnięciu w sprawie Days Healthcare UK Ltd v Pihsiang Mahinery Manufacturing Co Ltd [2006] EWHC 1444 konsekwencją niespełnienia zarządzenia nakazującego jednej ze stron zapłatę sumy pieniężnej na poczet kosztów postępowania była niemożność podejmowania dalszych czynności procesowych przez stronę do momentu wykonania zarządzenia.

²² S. 35A, Senior Courts Act 1981.

Najsurowszą z sankcji za niewykonanie zarządzenia sądu jest pozostawienie pisma procesowego bez rozpoznania na podstawie Reguły 3.4(2)(c) CPR (tzw. *striking out*). Zgodnie z tym unormowaniem sąd może pozostawić bez rozpoznania w całości lub w części pisma procesowego strony, która nie zastosuje się do zarządzenia sądu, reguły lub dyrektywy. Należy zauważyć, że mimo wynikającej z reformy Jacksona bardziej restrykcyjnej postawy sądów względem sankcji za niedochowanie wyznaczonych przez sąd terminów²³, w praktyce sankcja w postaci pozostawienia pisma bez rozpoznania stosowana jest z dużą ostrożnością²⁴ w przypadku uchybień dotyczących najistotniejszych etapów postępowania, tj.: złożenie wniosków o wydanie instrukcji przez sąd w przedmiocie przebiegu postępowania (*directions questionnaire*), uczestnictwo w posiedzeniu mającym na celu sformułowanie zarządzeń dotyczących przebiegu postępowania (*case management conference*) lub też przygotowanie rozprawy (*pre-trial review*), złożenie kwestionariuszy przygotowawczych przed rozprawą (*pre-trial checklists*) bądź uczestnictwo w samej rozprawie²⁵.

Oprócz wyżej wymienionych ogólnych prerogatyw sądu w zakresie stosowania sankcji za niewykonanie zarządzeń wydanych w toku *case management*, CPR zawiera również szereg unormowań szczegółowych, dyscyplinujących strony i zapewniających sprawny przebieg postępowania²⁶.

Zgodnie z regułą 3.9 CPR sąd ma władzę dyskrecyjną w anulowaniu sankcji związanych z niewypełnieniem zarządzenia sądu, reguły lub dyrektywy. Wytyczne dotyczące zwolnienia z sankcji zostały sformułowane w uzasadnieniu rozstrzygnięcia w sprawie *Denton v. TH White Ltd*²⁷. W rozstrzygnięciu tym przyjęto, że wniosek strony o zwolnienie z sankcji powinien być rozpatrywany w trzech etapach. Pierwszy etap ma na celu zidentyfikowanie i określenie wagi uchybienia. Jeżeli uchybienie nie jest znaczące, to sąd może poprzestać na tym etapie i przyznać zwolnienie z sankcji zgodnie z regułą 3.9 CPR. Drugi etap obejmuje analizę przyczyn, ze względu na które strona dopuściła się uchybienia. Ostatni etap oceny nakazuje uwzględnienie wszystkich okoliczności sprawy, tak aby decyzja sądu była sprawiedliwa i proporcjonalna do wagi nieprawidłowości. W rozstrzygnięciu w sprawie *Denton* sąd wskazał również okoliczności, w których jest uzasadnione nałożenie sankcji na stronę, która bezpodstawnie sprzeciwia się wnioskowi o zwolnienie z sankcji złożonemu przez stronę przeciwną. Rozstrzygnięcie to spotkało się z pozytywnym odbiorem w doktrynie i judykaturze, w związku z przyjętym w nim racjonalizowanym podejściem do sankcji związanych z procesowymi uchybieniami stron²⁸.

²³ Zob. zwłaszcza rozstrzygnięcie w sprawie *Mitchell v News Group Newspapers Ltd* [2013] EWCA Civ 1537, w której sąd przyjął wyjątkowo rygorystyczną wykładnię sankcji za niezłożenie przez stronę prognozy kosztów postępowania (*cost budget*) w wyznaczonym terminie.

²⁴ Zwłaszcza w świetle rozstrzygnięcia w sprawie *Denton v. TH White Ltd*. [2014] EWCA Civ 906 – dalej sprawa *Denton*, korygującego zbyt restrykcyjne podejście sądu w sprawie *Mitchell*.

²⁵ *Civil...*, s. 820. Przykładowo, sankcja w postaci pozostawienia powództwa bez rozpoznania z uwagi na niedotrzymanie 31-dniowego terminu na złożenie wniosków o wydanie instrukcji w przedmiocie przebiegu postępowania (*directions questionnaire*) została zasądzona w rozstrzygnięciu w sprawie *Solland International Ltd and others v Clifford Harris & Co (a firm)* [2015] EWHC 2018.

²⁶ Zob. *Civil...*, s. 826 i zawartą tam tabelę przedstawiającą możliwe sankcje odpowiednio do określonego etapu postępowania.

²⁷ Rozstrzygnięcie zawiera klaryfikację reguł sformułowanych w sprawie *Mitchell*, ocenianej jako przykład nadmiernie restrykcyjnego podejścia do uchybień procesowych stron (zob. *White Book...*, s. 111–114).

²⁸ *White Book...*, s. 111. Zob. także *Phipson on Evidence*, red. H. Malek, Londyn 2018, s. 306–307.

3. SZCZEGÓLNE UREGULOWANIA SPRZYJAJĄCE KONCENTRACJI MATERIAŁU PROCESOWEGO

3.1. Tryby postępowań oraz zasady alokacji spraw do właściwego trybu

Jednym z najistotniejszych postanowień sądu w procesie aktywnego zarządzania postępowaniem jest alokacja sprawy do właściwego trybu postępowania. Angielska ustawa procesowa przewiduje trzy podstawowe tryby, w których sąd rozpoznaje sprawy cywilne: (i) główny tryb postępowania (*multi-track*); (ii) postępowanie przyspieszone (*fast track*) oraz (iii) postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (*small claims*)²⁹.

Główny tryb postępowania (*multi-track*) jest właściwy dla spraw o wartości przedmiotu sporu powyżej 25 000 GBP. Sprawy o niższej wartości przedmiotu sporu mogą być rozpoznane w trybie *multi-track*, jeżeli przewidywana długość rozprawy to więcej niż jeden dzień bądź gdy strony zamierzają wnioskować o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego z zakresu więcej, niż dwóch dziedzin lub gdy w sprawie strony zamierzają powołać więcej niż jednego biegłego. Sprawy przekazane do tego trybu są z reguły bardziej skomplikowane niż w przypadku dwóch pozostałych trybów. Procedury znajdujące zastosowanie do spraw prowadzonych w trybie ogólnym są zatem bardziej rozbudowane i elastyczne. Podstawową regulacją dotyczącą trybu *multi-track* jest reguła 29 oraz dyrektywa 29 CPR. Sądem właściwym do rozpoznawania spraw w tym trybie jest *County Court* oraz *High Court*.

Drugi z podstawowych trybów to postępowanie przyspieszone (*fast track*). Do tego trybu kierowane są sprawy o wartości przedmiotu sporu pomiędzy 10 000 GBP a 25 000 GBP, dla których szacowana długość rozprawy głównej to nie więcej niż jeden dzień, oraz gdy strony zamierzają wnioskować o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego z zakresu jednej dziedziny lub gdy w sprawie strony zamierzają powołać nie więcej niż jednego biegłego³⁰. Przyspieszony tryb postępowania jest właściwy dla roszczeń o ograniczonej wartości i nakierowany na szybkie rozstrzygnięcie sprawy (od alokacji do tego trybu do rozprawy głównej powinno upłynąć nie więcej niż 30 dni). Podstawową regulacją dotyczącą tego trybu postępowania jest reguła 28 i odpowiadająca jej dyrektywa 28 CPR (wraz z przykładowym harmonogramem). Sądem właściwym dla prowadzenia spraw skierowanych do trybu *fast track* jest *County Court*.

Ostatni z podstawowych trybów postępowania – postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (*small claims*) – jest właściwy w sprawach o wartości przedmiotu sporu nieprzekraczającej 10 000 GBP³¹. Jest to uproszczony tryb postępowania uregulowany w regule 27 oraz w dyrektywie 27 CPR. Sprawy prowadzone w tym trybie należą do właściwości *County Court*.

Decyzja sądu wskazująca do którego z powyższych trybów sprawa zostanie skierowana, ma istotne znaczenie praktyczne m.in. dla zakresu zwrotu kosztów

²⁹ Reguła 26.2 CPR.

³⁰ Jeżeli w sprawie zachodzi konieczność powołania więcej niż jednego biegłego lub biegłego z więcej niż jednej dziedziny, to sprawa należy do trybu *multi-track* bez względu na wartość przedmiotu sporu.

³¹ Osobne regulacje dotyczą zastosowania omawianego trybu do spraw dotyczących szkody na osobie o wartości przedmiotu sporu poniżej 10 000 GBP oraz sporów ze stosunku najmu.

postępowania (w trybie przyspieszonym i w sprawach drobnych roszczeń zwrot kosztów jest ograniczony). *Civil Procedure Rules* przewiduje też pewne odrębności w unormowaniach dotyczących zarządzania postępowaniem w poszczególnych trybach, o czym będzie mowa poniżej. W tym miejscu należy wskazać, że zgodnie z regułą 26.8(1) CPR dokonując alokacji sprawy do właściwego trybu postępowania, sąd bierze pod uwagę: a) wartość przedmiotu sporu³², b) rodzaj roszczenia, c) stopień skomplikowania sprawy, d) liczbę stron, e) to, czy wytoczone zostało powództwo wzajemne, a jeśli tak – to jaka jest jego wartość, f) zakres dowodów osobowych w sprawie, g) istotność (wagę) sprawy dla osób, które nie są stronami postępowania, h) wnioski stron oraz i) okoliczności dotyczące stron.

Katalog okoliczności mających znaczenie dla alokacji sprawy do właściwego trybu nie ma charakteru zamkniętego i sąd może wziąć pod uwagę inne, niewymienione w regule 26.8(1) CPR okoliczności³³. Należą do nich w szczególności: przewidywana długość rozprawy, przewidywany zakres obowiązku wyjawienia dokumentów będących w posiadaniu stron (*disclosure*), prognozowane koszty postępowania, stwierdzenie, czy w sprawie miała miejsce próba ugodowa, oraz treść korespondencji stron przed wszczęciem postępowania³⁴. Kierując sprawę do odpowiedniego trybu postępowania, sąd kieruje się nadrzędnym celem postępowania, w szczególności obowiązkiem rozpoznawania spraw w sposób adekwatny do istoty sprawy mając na uwadze racjonalne gospodarowanie zasobami sądu. Na mocy reguły 27.15 CPR sąd może w toku postępowania skierować sprawę do innego trybu, niż pierwotnie przewidziany. Skierowanie sprawy do innego trybu w toku postępowania jest możliwe również na wniosek strony (par. 11.1 dyrektywy 26). Wniosek nie będzie jednak uwzględniony, jeżeli strona wystąpi o zmianę trybu w zaawansowanym stadium postępowania³⁵. W takich okolicznościach rozpoznanie sprawy w niewłaściwym trybie nie ma charakteru uchybienia procesowego.

Model, w którym sąd dokonuje alokacji sprawy do właściwego trybu postępowania na wczesnym etapie w oparciu o okoliczności wymienione w regule 26.8(1) CPR, ma szczególne znaczenie dla koncentracji materiału procesowego. Oznacza to bowiem, że sąd jest obowiązany pozyskać, a strony są obowiązane udzielić sądowi wymaganych w tym przepisie informacji, dotyczących aspektów kluczowych dla dalszego przebiegu postępowania, a w szczególności postępowania dowodowego. Sąd obowiązany jest również dokonać wstępnej oceny kwestii spornych na wczesnym etapie postępowania, w stopniu umożliwiającym oszacowanie prognozowanej długości postępowania, a także jego całkowitych kosztów.

Dla umożliwienia sądowi wczesnej oceny sprawy w celu skierowania jej do odpowiedniego trybu, CPR przewiduje szereg instytucji zorientowanych na pozyskanie od stron informacji wymienionych w regule 26.8(1) CPR. Należą do nich m.in.

³² Wytyczne w zakresie ustalania wartości przedmiotu sporu wskazane są w dyrektywie 26 par. 7.3–7.4 CPR.

³³ Dalsze wskazania co do okoliczności, którymi powinien kierować się sąd przy wyborze trybu postępowania są zawarte w dyrektywie 26 CPR.

³⁴ *White Book...*, s. 869.

³⁵ W sprawie *Conlon v Royal Sun Alliance Insurance Plc* [2015] EWCA Civ 92 sąd uznał za spóźniony zarzut, że sprawa powinna być rozpoznawana w trybie *multi-track* zamiast w trybie *small claims*, podniesiony w toku postępowania apelacyjnego. Zob. także rozstrzygnięcie w sprawie *Peakman v Linbrooke Services Limited* [2008] EWCA Civ 1239, zgodnie z którym powód może zostać obciążony obowiązkiem zwrotu kosztów postępowania, jeśli sprawa została rozpoznana w trybie *multi-track* na skutek przedstawienia przez niego roszczeń o wygórowanej wysokości, bez pokrycia w materiale dowodowym.

opisane szczegółowo poniżej: obowiązek wypełnienia *pre-action protocols*; obowiązek złożenia wniosków o wydanie instrukcji przez sąd w przedmiocie przebiegu postępowania (*directions questionnaire*); obowiązek współpracy z sądem w przebiegu posiedzenia mającego na celu ustalenie harmonogramu postępowania (*case management conference*) oraz przygotowanie rozprawy zgodnie z wydanymi w tym przedmiocie instrukcjami (*pre-trial directions*). Przed dokonaniem alokacji sąd może również zażądać udzielenia dalszych informacji przez stronę lub odbyć posiedzenie w przedmiocie skierowania sprawy do właściwego trybu postępowania.

W praktyce sąd dokonuje wstępnej alokacji do określonego trybu postępowania na podstawie okoliczności wskazanych w pozwie i odpowiedzi na pozew (jeżeli takowa była złożona), informując strony o obranym trybie w drodze specjalnego zawiadomienia (*notice of proposed allocation*) doręczanego obu stronom (reguła 26.9 CPR). Zawiera ono m.in. wezwanie do wypełnienia wniosku o wydanie instrukcji w przedmiocie przebiegu postępowania (*directions questionnaire*). Zawiadomienie może też zawierać nakaz złożenia określonych przez sąd dokumentów lub podjęcie innych czynności, które sąd uzna za konieczne na tym etapie postępowania.

Angielska judykatura nakazuje rygorystyczne przestrzeganie terminów zastrzeżonych przez sąd w zawiadomieniu o alokacji sprawy do odpowiedniego trybu postępowania. Strony nie mogą na podstawie wspólnego wniosku żądać przedłużenia terminu wyznaczonego w zawiadomieniu, niewykonanie zaś czynności wskazanych przez sąd może skutkować nawet pozostawieniem pozwu bez rozpoznania lub wydaniem wyroku w trybie doraźnym. Sąd może również wydać instrukcje z własnej inicjatywy, wyznaczyć termin postępowania w przedmiocie ustalenia harmonogramu postępowania, a stronę, która nie wypełniła czynności wskazanych w zawiadomieniu sądu, obciążyć kosztami postępowania (reguła 26.2(1) CPR). Z powyższego wynika, że już samo ukształtowanie podstawowych trybów postępowania oraz sposobu alokacji spraw w angielskiej procedurze cywilnej jest nakierowane na pozyskanie jak największej ilości informacji dotyczących sporu na wczesnym etapie sprawy. Poniżej zostaną przedstawione szczegółowe mechanizmy sprzyjające koncentracji materiału procesowego na poszczególnych etapach postępowania.

3.2. Etap pierwszy: przed rozpoczęciem postępowania (*pre-action protocols*)

Dążenie ustawodawcy do zapewnienia koncentracji materiału procesowego jest realizowane już przed wszczęciem postępowania. Ustawa procesowa ustanawia bowiem szereg specjalnych procedur, tzw. *pre-action protocols*, które strony muszą wykonać przed wytoczeniem powództwa. Protokoły te stanowią sformalizowaną procedurę wymiany informacji przez strony przed wytoczeniem powództwa. Zgodnie z zawartą w CPR dyrektywą dotyczącą tej fazy postępowania³⁶ celem protokołów jest sformułowanie i zawężenie kwestii spornych na wczesnym etapie sporu, ułatwienie stronom zawarcie ugody, a w przypadku gdy do niej nie dojdzie umożliwienie sądowi efektywnego prowadzenia postępowania oraz ograniczenie kosztów postępowania przez wczesne zdefiniowanie kwestii spornych i zakresu postępowania dowodowego³⁷.

³⁶ *Pre-action Practice Direction* – dalej także dyrektywa w przedmiocie postępowania przed wniesieniem pozwu.

³⁷ Par. 3.

Z uwagi na zróżnicowany charakter okoliczności stanowiących podstawę spraw cywilnych, CPR zawiera odmienne protokoły dla różnych rodzajów roszczeń oraz przewiduje protokół ogólny, który znajduje zastosowanie dla roszczeń, dla których nie jest przewidziany protokół szczególny³⁸. Spoczywający na obu stronach zakres powinności związanych z wypełnieniem właściwego protokołu jest szeroki. Obydwie strony są zobowiązane już na tym etapie do wyjawienia kluczowych dokumentów, na podstawie których opierają swoje twierdzenia. Strony powinny również wskazać, czy zamierzają powołać dowód z opinii biegłego. Na obydwóch stronach spoczywa także obowiązek rozważenia możliwości polubownego zakończenia sporu za pomocą negocjacji lub innej formy ADR zgodnie z założeniem ustawodawcy, że wszczęcie postępowania cywilnego powinno być środkiem ostatecznym. Jeżeli strony nie dojdą do porozumienia, to powinny one dążyć przynajmniej do zawężenia kwestii spornych przed wszczęciem postępowania³⁹.

Protokoły nie mają charakteru obligatoryjnego i strona może odstąpić od ich wypełnienia, jeśli uzna, że jest to uzasadnione okolicznościami sprawy⁴⁰. Z uwagi na możliwe sankcje, stosowanie protokołów jest jednak normą w praktyce. Sąd może wziąć pod uwagę okoliczność niewypełnienia protokołu przy wydawaniu zarządzeń, związanych z kontrolą przebiegu postępowania (np. przez odmowę przedłużenia określonego terminu lub niewydanie pozwolenia na zmianę powództwa)⁴¹. W przypadku nieuzasadnionego odstąpienia od spełnienia protokołu, sąd może nałożyć na stronę sankcje za niewypełnienie protokołu bądź zawiesić postępowanie do czasu wypełnienia protokołu⁴². W świetle dyrektywy w przedmiocie postępowania przed wniesieniem pozwu, konsekwencje te mogą być bardzo dotkliwe i obejmować sankcje kosztowe, w tym obowiązek zwrotu kosztów postępowania w zwiększonej wysokości⁴³ bądź sankcje związane z modyfikacją wartości należnych odsetek⁴⁴.

Zawarta w dyrektywie lista sankcji nie jest wyczerpująca. Obok wspomnianych środków sąd może również zastosować obostrzenia w postaci niedopuszczenia do wodu z opinii biegłego powołanego z naruszeniem protokołu lub zapłatę określonej sumy na rachunek sądu na podstawie opisanej wyżej reguły 3.1 CPR. Restrykcje te są jednak stosowane jedynie w przypadku rażącej niezgodności z protokołem, tj. jak powtarzające się uchybienia lub naruszenie protokołu w złej wierze⁴⁵. Przykłady istotnych niezgodności z protokołem obejmują okoliczności takie jak niedostarczenie istotnych informacji dotyczących roszczenia lub kierunku obrony, uchybienie terminowi przewidzianemu w określonym protokole lub nieuzasadniona odmowa podjęcia próby polubownego załatwienia sporu w drodze ADR⁴⁶.

³⁸ Protokoły szczególne przewidziane są m.in.: dla sporów budowlanych, roszczeń z tytułu ochrony dóbr osobistych, szkody na osobie, spraw z zakresu odpowiedzialności lekarza, spraw ze stosunku najmu, hipoteki lub utrzymania budynku bądź spraw z zakresu odpowiedzialności pracodawcy.

³⁹ Dyrektywa w przedmiocie postępowania przed wniesieniem pozwu, par. 8 i 12.

⁴⁰ Tj. konieczność wszczęcia postępowania sądowego z uwagi na upływający termin przedawnienia. Zob. także *Civil...*, s. 136.

⁴¹ Zob. uwagi dot. reguły 3.1(4)–(6A) CPR powyżej.

⁴² Dyrektywa w przedmiocie postępowania przed wniesieniem pozwu, par. 15.

⁴³ Tzw. *indemnity costs*.

⁴⁴ Dyrektywa w przedmiocie postępowania przed wniesieniem pozwu, par. 16. Zob. także *Zuckerman on...*, s. 43–44 i *Civil...*, s. 137 w zakresie praktyki orzeczniczej stosowania sankcji za niewypełnienie protokołów.

⁴⁵ Sprawa *Mealey Horgan plc v Horgan* [1999] 5 WLUK 345.

⁴⁶ Par. 14 dyrektywy w przedmiocie postępowania przed wniesieniem pozwu.

Przy nakładaniu sankcji sąd jest obowiązany kierować się celem normy, stąd drobne uchybienia nie są penalizowane. Strony są obowiązane przestrzegać protokołów w dobrej wierze i w duchu współpracy⁴⁷. Sąd powinien również zapobiegać traktowaniu przez stronę drobnych niezgodności z protokołem, jako środka szykany strony przeciwnej lub w celu przewleknięcia postępowania⁴⁸.

3.3. Etap drugi: wymiana pism procesowych i ustalenie harmonogramu postępowania

3.3.1. Model wymiany pism procesowych

Następująca po wypełnieniu protokołów kolejna faza postępowania cywilnego rozpoczyna się poprzez wniesienie pozwu i złożenie odpowiedzi na pozew. Obowiązujący na gruncie angielskiej procedury cywilnej model wymiany pism procesowych jest nakierowany na koncentrację materiału procesowego. Zgodnie z regułą 2.3(1) CPR podstawowe pisma procesowe (*statements of case*) to: a) pozew wniesiony na właściwym formularzu (*claim form*)⁴⁹, b) uzasadnienie pozwu (*particulars of claim*)⁵⁰, c) odpowiedź na pozew (*defence*)⁵¹, d) powództwo wzajemne lub powództwo przeciw osobie niewystępującej w sprawie jako pozwany (*Part 20 claims*)⁵² oraz e) odpowiedź powoda na odpowiedź na pozew (*reply*)⁵³.

Przepisy CPR zawierają szczegółowe unormowania regulujące zawartość poszczególnych pism procesowych oraz sposób ich wniesienia. Na potrzeby obecnej analizy należy podkreślić, że w pismach procesowych strony powinny zawrzeć wszystkie okoliczności istotne dla ich stanowiska w sprawie. Strony nie mogą składać dalszych pism procesowych ponad te wymienione w regule 2.3(1) CPR bez pozwolenia sądu. Co do zasady, pozwolenie w przedmiocie złożenia dalszych pism procesowych jest wydawane jedynie w wyjątkowych przypadkach⁵⁴. Strony mogą natomiast wnioskować o pozwolenie sądu na zmianę bądź uzupełnienie już złożonych pism procesowych na podstawie przepisów zawartych w części 17 CPR⁵⁵. Wskazanie nowych twierdzeń każdorazowo wymaga zatem złożenia odpowiedniego wniosku. Strony nie są zobowiązane zawrzeć w pismach procesowych dowodów na poparcie swoich twierdzeń. Angielska

⁴⁷ W sprawie *Excalibur Ventures LLC v Texas Keystone Inc* [2013] EWHC 4278 sąd nałożył na stronę obowiązek zapłaty kosztów postępowania w zwiększonej wysokości (*indemnity costs*) z uwagi na fakt, że przedsądowa korespondencja strony obejmowała bezpodstawnie liczne i powtarzające się pisma sformułowane w agresywnym tonie. Podobnie w rozstrzygnięciu *King v Telegraph Group Ltd* [2004] EWCA Civ 613 sąd uznał, że jedną z okoliczności mających wpływ na ograniczenie kosztów postępowania, które strona władna była odzyskać od strony przeciwnej, było jej postępowanie przed wniesieniem pozwu, a zwłaszcza korespondencja utrzymana w nadmiernie antagonistycznym tonie, nakierowanym na sprowokowanie strony przeciwnej i nieuzasadnione wygenerowanie dodatkowych kosztów postępowania.

⁴⁸ Dyrektywa w przedmiocie postępowania przed wniesieniem pozwu, par. 4.3. Zob. także *Zuckerman on...*, s. 43.

⁴⁹ Reguła 7.2 CPR.

⁵⁰ Reguła 7.4 CPR.

⁵¹ Reguły 15.2 i n. CPR.

⁵² Reguła 15.8 CPR.

⁵³ Część 20 CPR.

⁵⁴ Zob. *Civil...*, s. 508–509.

⁵⁵ Zob. m.in. reguły 17.1 i 17.3 CPR. Zob. także regułę 19.4 CPR dotyczącą zmian podmiotowych powództwa. Osobne uregulowania obowiązują w zakresie zmiany powództwa w postaci zgłoszenia dodatkowych roszczeń (reguły 20.4–20.6 CPR).

procedura cywilna rozgranicza tym samym fazę zgłaszania twierdzeń od fazy zgłaszania dowodów⁵⁶.

Część 17 CPR nie precyzuje dyrektyw, którymi powinien się kierować sąd przy rozpatrywaniu wniosku o włączenie spóźnionego twierdzenia do zakresu rozpoznania sprawy. Podejście sądów angielskich do sankcji za niepodniesienie określonego twierdzenia na odpowiednio wczesnym etapie postępowania można określić jako słusznosciowe. Rozpatrując wniosek o udzielenie pozwolenia na włączenie nowego twierdzenia do zakresu rozpoznania, sąd dokonuje oceny wszystkich okoliczności, istotnych w stanie faktycznym danej sprawy. Tak jak w przypadku każdej dyskrecjonalnej decyzji, sąd ma obowiązek kierować się naczelnym celem postępowania cywilnego (*overriding objective*), który zakłada, że sprawy cywilne powinny być rozstrzygane sprawiedliwie i z uwzględnieniem adekwatnych kosztów postępowania. Wniosek o pozwolenie na włączenie nowych twierdzeń będzie zatem rozpatrzony pozytywnie przez sąd, jeśli jest to słuszne i proporcjonalne w okolicznościach sprawy⁵⁷.

Zgodnie z powyższą zasadą sąd nie sankcjonuje automatycznie każdego opóźnienia strony. W szczególności, judykatura angielska jest negatywnie nastawiona do instrumentalnego wykorzystywania przez stronę przeciwną uchybień procesowych strony dla uzyskania przewagi taktycznej. W rozstrzygnięciu w sprawie *Slater v Buckinghamshire County Council*⁵⁸ sąd dokonał ustaleń faktycznych co do twierdzeń, których strona nie zawarła w piśmie procesowym w oparciu o okoliczność, że w toku rozprawy strony w sposób dorozumiany wyraziły stanowisko, iż przedmiotowe twierdzenia są istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Podobnie w sprawie *E.I. Du Pont de Nemours and Co. v. S.T. Dupont (No. 2)*⁵⁹ sąd uznał, że nieuwzględnienie wniosku o wydanie pozwolenia na włączenie dodatkowego twierdzenia do zakresu rozpoznania sprawy byłoby sankcją nadmiernie surową w okolicznościach sprawy, i skutkowałoby nieuzasadnioną przewagą drugiej strony. W powyższym rozstrzygnięciu sąd wskazał jednak, że pozwolenie nie powinno być wydane, jeżeli twierdzenie podniesione jest na zaawansowanym etapie postępowania i wymagałoby odroczenia rozpoznania sprawy z uwagi na konieczność zapewnienia drugiej stronie możliwości złożenia adekwatnej odpowiedzi oraz powołania dowodów. Pozwolenie nie będzie również wydane, gdy spóźnione twierdzenie wprowadza nowy i skomplikowany wątek, który może spowodować opóźnienie w rozpoznaniu sprawy.

Sąd odmówi także dopuszczenia spóźnionego twierdzenia, jeżeli uzna, że jego podniesienie nadmiernie rozszerzy zakres postępowania i negatywnie wpłynie

⁵⁶ Dołączenie dokumentów do pozwu nie jest jednak w CPR zabronione. Odmienne zasady zostały przyjęte w Programach Pilotażowych dla Krótszych i Elastycznych Procesów (*Shorter and Flexible Trial Schemes*), znajdujących zastosowanie w Business and Property Courts na podstawie dyrektywy 57AB. Istotne odrębności obejmują m.in. obowiązek dołączenia do pozwu i odpowiedzi na pozew istotnych dokumentów, ograniczenie pism procesowych stron do 20 stron, zaś całkowitego czasu rozprawy do 4 dni oraz obligatoryjne złożenie przez powoda (po konsultacji z pozwanym) listy kwestii spornych przed *case management conference*. Obowiązek wyjawienia istotnych w sprawie dokumentów już w pismach procesowych obowiązuje też na mocy Programu Pilotażowego w Zakresie *Disclosure*, o którym mowa poniżej (zob. szerzej dyrektywa 51U CPR: *Disclosure Pilot for the Business and Property Courts*).

⁵⁷ Zob. m.in. sprawa *J.W. Spear and Sons Ltd v Zynga Inc.* [2013] EWHC 1640 (Ch).

⁵⁸ [2004] EWCA Civ 1478.

⁵⁹ [2002] EWHC 2455 (Ch).

na ustalony harmonogram jego przebiegu (Clarke v Bain⁶⁰). W rozstrzygnięciu w sprawie Multiplex Construction (UK) Ltd v Cleveland Bridge UK Ltd⁶¹ sąd nie uwzględnił nowych twierdzeń, uzasadniając swoje stanowisko okolicznością, że przedmiotowy materiał nie był kluczowy dla rozstrzygnięcia sprawy, a jego dopuszczenie spowodowałoby konieczność odroczenia wyznaczonego terminu rozprawy. Z uwagi na naczelną cel postępowania cywilnego i związaną z jego realizacją fundamentalną rolę instytucji *case management*, judykatura angielska podkreśla na gruncie CPR wagę jasnego i precyzyjnego sformułowania twierdzeń, na których strony opierają swoje stanowisko i to na jak najwcześniejszym etapie sprawy⁶². Zgłoszenie roszczenia bez wskazania jego podstawy, wyłącznie dla zabezpieczenia określonej pozycji przez powoda, jest uznawane za nadużycie prawa. Wytoczenie powództwa w takich okolicznościach może nawet skutkować pozostawieniem go bez rozpoznania⁶³.

Sąd nie uwzględni ponadto wniosku o włączenie twierdzenia do zakresu rozpoznania sprawy, jeśli jego treść nie rokuje realnych szans na powodzenie. Orzekając o włączeniu spóźnionego twierdzenia, sąd władny jest zatem dokonać jego wstępnej oceny merytorycznej⁶⁴. I tak, sąd odmówi uwzględnienia wniosku, jeśli wynika z niego, że strona dąży do podniesienia nowych okoliczności dla „zbombardowania” drugiej strony dużą liczbą twierdzeń w celu odwrócenia ciężaru dowodu⁶⁵.

W uzasadnionych okolicznościach sąd uwzględni jednak spóźnione twierdzenia strony zarówno w przypadku ich rażąco późnego zgłoszenia, jak i wówczas gdy zmieniają one całkowicie uprzednio sformułowane stanowisko strony. W sprawie Airways Aero Associations Ltd v Wycombe District Council⁶⁶ sąd dopuścił nowe twierdzenia podniesione po raz pierwszy w pierwszym dniu rozprawy, ze względu na ich wagę dla rozstrzygnięcia sprawy, w której zostały zgłoszone oraz ich prejudycjalne znaczenie dla rozstrzygnięcia o innych roszczeniach. Podobnie w rozstrzygnięciu Cook v News Group Newspapers Ltd⁶⁷ sąd uwzględnił wniosek o uzupełnienie pisma procesowego w sposób fundamentalnie zmieniający linię obrony, z uwagi na dobro publiczne w sprawie o naruszenie dóbr osobistych. Sąd dopuścił spóźnione twierdzenia, mimo że ich zgłoszenie wiązało się z koniecznością sformułowania nowej odpowiedzi przez stronę przeciwną, jak również uzupełnieniem materiału dowodowego przez zarządzenie dodatkowego wyjawienia dokumentów (*disclosure*) i złożenie uzupełniających pisemnych zeznań świadków.

3.3.2. Instrukcje w przedmiocie przebiegu postępowania (*directions*)

Wnioski stron o wydanie instrukcji w przedmiocie przebiegu postępowania stanowią kluczowe źródło informacji dla sądu w procesie ewentualnej realokacji sprawy

⁶⁰ [2008] EWHC 2636 (QB).

⁶¹ [2008] EWHC 231 (TCC).

⁶² Zob. m.in. sprawa Law Debenture Trust Corporation (Channel Islands) Ltd. v Lexington Insurance Co. [2002] EWCA Civ 1824.

⁶³ Sprawa Nomura International plc v Granada Group Ltd [2007] EWHC 642 (Comm).

⁶⁴ Oil and Mineral Development Corporation Ltd v Sajjad (2001) LTL 6/12/2001; Clarke v Slay [2002] EWCA Civ 113. Zob. także Hussain v Cuddy Woods and Cochrane (1999) LTL 19/10/99; Groveholt Ltd v Hughes [2010] EWCA Civ 538.

⁶⁵ Sprawa Clyde and Co. LLP v New Look Interiors of Marlow Ltd [2009] EWHC 173 (QB).

⁶⁶ [2010] EWHC 1774 (Ch).

⁶⁷ [2002] EWHC 1070.

do innego, niż pierwotnie wskazany trybu postępowania oraz dla ustalenia harmonogramu postępowania. Jak wyżej wspomniano, są one składane na zarządzenie sądu zawarte w zawiadomieniu o wstępnym skierowaniu sprawy do określonego trybu (*notice of proposed allocation*), tj. na etapie postępowania po wniesieniu pozwu i odpowiedzi na pozew (bądź upływie terminu do wniesienia odpowiedzi na pozew). W zarządzeniu sąd nakazuje stronom złożenie wniosku o wydanie instrukcji na podstawie odpowiedniego formularza oraz wskazuje, jakie czynności strony powinny wykonać w wyznaczonym przez sąd terminie. Termin na złożenie wypełnionego formularza wynosi 14 dni w trybie właściwym dla drobnych roszczeń bądź 28 dni dla pozostałych trybów postępowania (reguła 26.3(6) CPR). Termin ten nie może być przedłużony na mocy wspólnego wniosku stron (reguła 26.3(6A) CPR).

We wniosku o wydanie instrukcji strony są zobowiązane zawrzeć wszelkie informacje oraz dołączyć wszelkie dokumenty, które ich zdaniem mogą mieć istotne znaczenie dla skierowania sprawy do odpowiedniego trybu oraz ustalenia przez sąd harmonogramu postępowania. W pierwszej części formularza strony są zobowiązane wskazać kroki podjęte w celu polubownego rozwiązania sporu. Jeżeli strona nie jest skłonna podjąć negocjacji ugodowych, to powinna wskazać podstawy swojego stanowiska. Strona zobowiązana jest także wykazać, że przed rozpoczęciem postępowania został wypełniony odpowiedni protokół bądź też wskazać powody, dla których odstąpiła od jego wypełnienia. Kolejna część formularza zawiera fakultatywny wniosek o przekazanie sprawy do właściwości innego sądu. Pozostałe części są natomiast poświęcone kwestiom *stricte* związanym z ustaleniem harmonogramu postępowania.

Informacje, których strony są zobowiązane udzielić dla ustalenia harmonogramu postępowania obejmują proponowane zasady wyjawienia dokumentów przez strony (*disclosure*)⁶⁸, wniosek o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego oraz wskazanie świadków, których strona zamierza powołać w sprawie wraz z określeniem, na jaką okoliczność będą oni zeznawać. Co istotne, na gruncie uprzednio obowiązującego stanu prawnego przed wejściem w życie reformy Jacksona, strony były zobowiązane wskazać powyższe informacje „według swojej najlepszej wiedzy na danym etapie postępowania”. W obecnym stanie prawnym obowiązującym od wejścia w życie reformy, powyższe zastrzeżenie zostało usunięte z treści formularza, skutkując zastrzeżeniem obowiązku sformułowania przez strony jak najbardziej szczegółowych wniosków w zakresie postępowania dowodowego już na tak wczesnym etapie postępowania.

W formularzu strony są też obowiązane wskazać szacunkowy czas trwania rozprawy. W tym przypadku ustawodawca nie jest już tak restrykcyjny jak w przypadku wniosków dowodowych, i stanowisko stron w tym zakresie może ulec korekcie zgłoszonej w czasie posiedzenia mającego na celu ustalenie harmonogramu postępowania (*case management conference*). W kolejnej części formularza strony są zobowiązane zawrzeć informacje dotyczące prognozowanych kosztów

⁶⁸ W trybie *fast track* zastosowanie mają zasady ogólne (*standard disclosure*). W trybie *multi-track* strony są zobowiązane wskazać, czy osiągnęły porozumienie w kwestii zakresu i sposobu wyjawienia dokumentów elektronicznych oraz mogą wnioskować o zarządzenie wyjawienia dokumentów na zasadach innych, niż zasady ogólne.

postępowania oraz inne istotne zagadnienia z punktu widzenia przebiegu postępowania, tj. informacje mające wpływ na termin rozprawy, zapowiedź wniosku o włączenie do postępowania innych podmiotów bądź wniosku o wydanie wyroku w trybie doraźnym. Formularz zamyka część, w której strony są zobowiązane sformułować proponowane przezeń instrukcje i dołączyć projekt zarządzenia sądu w tym przedmiocie (*draft order*).

Strony są zobowiązane porozumieć się w zakresie proponowanych instrukcji i w miarę możliwości przedstawić je w uzgodnionej formie⁶⁹. Wymaganie to wynika z opisanego wyżej obowiązku stron wspierania sądu w realizacji nadrzędnego celu postępowania cywilnego zgodnie z regułą 1.3 CPR. Mimo zaakcentowanego wymagania współpracy stron, zapewnienie sprawności postępowania ma nadrzędne znaczenie na gruncie CPR. Paragraf 2.3(3) dyrektywy 26 wskazuje, że proces konsultacji nie może wpłynąć na opóźnienie złożenia wniosków o wydanie instrukcji, co współgra ze wspomnianym wyżej unormowaniem, zgodnie z którym strony nie mogą na podstawie wspólnego wniosku przedłużyć terminu na dokonanie tej czynności⁷⁰.

Niezłożenie wniosku o wydanie instrukcji w wyznaczonym terminie może skutkować, w przypadku uchybienia strony powodowej, pozostawieniem pozwu bez rozpoznania. W przypadku niezłożenia wniosku przez pozwanego, przedmiotowe uchybienie może natomiast spowodować wydanie wyroku przeciw pozwanemu w trybie doraźnym na podstawie okoliczności wskazanych w pozwie. Sąd może również podjąć dalsze kroki, związane z ustaleniem toku postępowania z własnej inicjatywy i nałożyć sankcje kosztowe na stronę, która dopuściła się uchybienia⁷¹.

3.3.3. Posiedzenia w przedmiocie ustalenia harmonogramu postępowania (*case management conference*)

W sprawach rozpoznawanych w trybie *mulit-track* instrukcje dotyczące przebiegu postępowania są wydawane przez sąd po przeprowadzeniu posiedzenia w przedmiocie ustalenia harmonogramu postępowania (*case management conference*)⁷². Posiedzenie to ma za zadanie umożliwić sądowi (i) identyfikację kwestii spornych i ewentualne ich zawężenie przed rozprawą, tak aby rozstrzygnięcie sporu odbyło się szybko i sprawnie oraz (ii) wskazanie przebiegu postępowania wraz z ustaleniem harmonogramu czynności procesowych aż do rozprawy⁷³.

Strony powinny porozumieć się między sobą i zakomunikować sądowi przewidywany czas posiedzenia. W sprawach, w których strony uzgodniły wnioskowane instrukcje, posiedzenie może trwać nawet tylko 30 minut. W sprawach skomplikowanych, zwłaszcza gdy treść instrukcji jest sporna między stronami, posiedzenie wyznaczane jest na czas odpowiednio dłuższy, nie dłuższy jednak niż 1 dzień.

⁶⁹ Dyrektywa 26 par. 2.3 CPR.

⁷⁰ Reguła 26.3(6A) CPR.

⁷¹ Dyrektywa 26 par. 2.5 CPR.

⁷² Odbycie przedmiotowego posiedzenia nie jest obligatoryjne w sprawach rozpoznawanych w trybie *fast track* lub *small claims*, chyba że sąd postanowi inaczej po rozważeniu istotnych okoliczności sprawy. Jeśli nie wskazano inaczej, poniższe uwagi będą się odnosić do instytucji *case management conference* w sprawach należących do trybu *multi-track*.

⁷³ Dyrektywa 29 par. 5.1 CPR.

Posiedzenie w przedmiocie instrukcji może być przeprowadzone za pomocą środków porozumiewania się na odległość⁷⁴.

Na podstawie dyrektywy 29 par. 5.3 CPR w toku posiedzenia sąd rozstrzyga następujące kwestie: (i) czy powództwo zawiera jasno i zrozumiale dla drugiej strony sformułowane roszczenie; (ii) czy konieczne jest dokonanie zmian w treści pozwu lub innego pisma procesowego; (iii) jaki powinien być dokładny zakres obowiązku wyjawienia istotnych w sprawie dokumentów (*disclosure*); (iv) czy konieczne jest w sprawie dopuszczenie dowodu z opinii biegłego oraz w jakiej formie powinno to nastąpić; (v) jakie dowody powinny być wyjawione i jakie ustalenia powinny być poczynione w zakresie ewentualnej klaryfikacji, uzyskania dodatkowych informacji bądź możliwości uwzględnienia dodatkowych pytań do biegłego oraz (vi) czy właściwe i pożądane z punktu widzenia oszczędności kosztów postępowania jest rozstrzygnięcie określonej kwestii przed przystąpieniem do rozpoznania pozostałych kwestii spornych.

Przed przeprowadzeniem posiedzenia sąd może nałożyć na strony obowiązek złożenia w sądzie dokumentów, mających znaczenie z punktu widzenia zarządzania przez sąd przebiegiem postępowania (*case management bundle*)⁷⁵. Obowiązek złożenia przedmiotowych dokumentów ma szczególnie istotne znaczenie z punktu widzenia koncentracji materiału procesowego. W skład *case management bundle* wchodzi bowiem dokumenty takie jak: zwięzłe podsumowanie stanowisk stron wraz z listą kwestii spornych (*case summary*), pisma procesowe złożone na tym etapie postępowania, projekty pism procesowych, o których dopuszczenie w harmonogramie postępowania strony wnioskuje w trakcie posiedzenia, stanowiska stron co do zakresu obowiązku wyjawienia dokumentów (*disclosure*)⁷⁶, opinie biegłych i pisemne zeznania świadków złożone przed posiedzeniem, wszystkie zarządzenia sądu wydane w sprawie do momentu odbycia posiedzenia, wnioski stron o wydanie instrukcji (*directions questionnaire*) wraz z projektem zarządzenia sądu (*draft order*) oraz oświadczenia stron wskazujące szacunkowe koszty postępowania (*costs budget*).

W toku postępowania sąd dąży do ustalenia kwestii istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, a także stwierdzenia, czy sprawa została skierowana do właściwego trybu postępowania oraz czy strony zastosowały się do zarządzeń sądu i właściwego protokołu przed wytoczeniem powództwa. Sąd jest też zobowiązany rozważyć prognozowane koszty postępowania wraz z wydaniem odpowiednich zarządzeń w tym zakresie. Po zakończeniu *case management conference* sąd wydaje instrukcje wraz z harmonogramem postępowania, wyszczególniającym kroki procesowe w toku sprawy. Co do zasady, zawarte w harmonogramie instrukcje dotyczą kwestii takich jak: (i) wymiana dalszych pism procesowych; (ii) harmonogram określający zakres wyjawienia i udostępnienia dokumentów (*disclosure*); (iii) harmonogram składania zeznań świadków na piśmie; (iv) wyznaczenie biegłego przez sąd bądź harmonogram składania dowodów z opinii biegłych wyznaczonych przez strony;

⁷⁴ Dyrektywa 23 par. 6.2 CPR.

⁷⁵ W braku osobnego zarządzenia sądu w tym przedmiocie, obowiązek ten może wynikać z przepisów dotyczących postępowania w określonych sądach specjalistycznych, tj. *Technology and Construction Court* (TCC) lub *Commercial Court*. W praktyce *case management bundle* jest składana zawsze w sprawach w trybie *multi-track* zgodnie z dyrektywą 29 par. 5.6(1) CPR.

⁷⁶ Tzw. *disclosure report*. Na temat tej instytucji zob. poniżej pkt 3.4.2.

(v) określenie terminu spotkania biegłych w celu ustalenia kwestii bezspornych oraz przygotowania pisma wskazującego zakres niezgodności (w przypadku biegłych wyznaczonych przez strony); (vi) zarządzenia w kwestii kontroli kosztów postępowania; (vii) prognozowane czynności w celu przygotowania rozprawy (*pre-trial review*); (viii) możliwy termin oraz przewidywana długość rozprawy bądź (ix) stwierdzenie, czy właściwe jest rozstrzygnięcie kwestii wstępnych przed przystąpieniem do rozstrzygnięcia pozostałych kwestii spornych⁷⁷.

Sąd wydaje instrukcje po wnikliwym rozważeniu okoliczności sprawy. Co istotne, sąd nie jest związany zgodnym wnioskiem stron o wydanie instrukcji i może wydać instrukcje o treści odmiennej niż wnioskowana, jeśli jest to właściwe z uwagi na nadrzędny cel postępowania (*overriding objective*). Wydanie instrukcji w przedmiocie przebiegu postępowania zakłada jednak, co do zasady, daleko idącą interakcję między stronami, oraz między stronami a sądem. W praktyce harmonogram postępowania nie jest narzucany przez sąd, lecz stanowi wynik dyskusji i współpracy uczestników procesu.

3.4. Etap trzeci: postępowanie dowodowe i przygotowanie rozprawy

3.4.1. Kontrola postępowania dowodowego przez sąd

Kulminacją czynności zmierzających do koncentracji materiału procesowego jest postępowanie dowodowe i przygotowanie rozprawy. *Civil Procedure Rules* przyznaje sądowi szeroką władzę dyskrecyjną w zakresie kontroli postępowania dowodowego⁷⁸. Władza ta obejmuje: wskazanie kwestii wymagających dowodu oraz rodzaju środków dowodowych wymaganych do wykazania określonych okoliczności; stwierdzenie, jaki powinien być format danego środka dowodowego, w tym jaka powinna być dopuszczalna długość pisemnych zeznań świadków oraz jaki powinien być rodzaj osobowych środków dowodowych.

Angielska procedura cywilna realizuje zasadę wyjawienia wszelkich istotnych w sprawie dowodów przed rozprawą⁷⁹. Zgodnie z tą zasadą strony są zobowiązane ujawnić wszelkie środki dowodowe, na podstawie których formułują one określone stanowisko w postępowaniu. W przypadku zaś dowodu z dokumentu, strony są zobowiązane dostarczyć wszelkie istotne środki dowodowe tego rodzaju, w tym dokumenty niekorzystne dla ich stanowiska w sprawie. Celem powyższej zasady jest zapewnienie równości stron w dostępie do istotnych dla sprawy informacji, ułatwienie polubownego rozwiązania sporu oraz zapobieżenie prowadzenia jakiegokolwiek części postępowania „przez zaskoczenie” co dotyczy którejkolwiek ze stron⁸⁰.

3.4.2. Dowód z dokumentu (*disclosure*)

Szczególną instytucją angielskiego postępowania cywilnego realizującą zasadę gromadzenia dowodów – na wczesnym etapie postępowania – jest obowiązek

⁷⁷ Przykład standardowych instrukcji jest dostępny na stronie: <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/standard-directions/general/case-management> (dostęp: 28.01.2019 r.).

⁷⁸ Zob. m.in. reguły 32.1(1) oraz 32.2(3) CPR.

⁷⁹ Zob. *Phipps on Evidence*, red. H.M. Malek, Londyn 2018, s. 287.

⁸⁰ *Andrews on...*, s. 61.

wyjawienia wszelkich istotnych w sprawie dokumentów (*disclosure*) uregulowany w części 31 CPR⁸¹. Zakres dokumentów podlegających ujawnieniu jest zróżnicowany i zależy od trybu postępowania i rodzaju sprawy. Na gruncie tzw. *standard disclosure* według reguły 31.6 CPR strony mają obowiązek wskazać wszelkie istotne w sprawie dokumenty znajdujące się w ich posiadaniu, a zatem zarówno te, które są korzystne dla strony, jak również i te, które są dla stanowiska strony niekorzystne bądź są korzystne dla strony przeciwnej. W świetle reguły 31.4 CPR dokumentem jest natomiast każdy nośnik informacji, bez względu na jego formę lub rodzaj zarejestrowanej treści⁸².

Zgodnie z regułą 31.8(2) CPR zakresem *disclosure* są objęte nie tylko dokumenty znajdujące się w posiadaniu strony, lecz także dokumenty, które strona władna jest pozyskać od osoby trzeciej oraz dokumenty znajdujące się w posiadaniu osoby trzeciej, do których strona ma wgląd lub możliwość wykonania kopii⁸³. Strony są zobowiązane dołożyć należytej staranności w poszukiwaniu istotnych w sprawie dokumentów w celu ich wyjawienia. Szczegółowe reguły obowiązują w przypadku dokumentów istniejących w formie elektronicznej. W tym zakresie strony mogą uzgodnić między sobą terminy kluczowe dla przeszukiwania baz danych zawierających istotne w sprawie dokumenty⁸⁴.

Obowiązek wyjawienia dokumentów dotyczy też dokumentów, które uległy zniszczeniu bądź, w przypadku dokumentów elektronicznych, zostały usunięte z systemu teleinformatycznego. Strony mają obowiązek chronić przed zniszczeniem lub usunięciem wszystkie istotne w sprawie dokumenty. Paragraf 7 dyrektywy 31B CPR wskazuje, że już od chwili gdy perspektywa uczestnictwa w postępowaniu jest brana pod uwagę, pełnomocnicy stron są zobowiązani poinformować stronę o obowiązku ochrony przed zniszczeniem lub usunięciem wszystkich dokumentów, które mogą być przedmiotem ujawnienia w toku postępowania.

Procedura wyjawienia dokumentów przebiega na kilku etapach. Pierwszy z nich ma charakter fakultatywny i obejmuje tzw. *pre-action disclosure*, czyli ujawnianie dokumentów przed wszczęciem postępowania⁸⁵. Zgodnie z regułą 31.16(3) CPR w okolicznościach wskazanych w tym przepisie strony mogą wnioskować o wydanie

⁸¹ Na temat ewolucji tej instytucji zob. P. Matthews, H.M. Malek, *Disclosure*, Londyn 2016, s. 19 i n.

⁸² Z uwagi na szeroki zakres *disclosure* na gruncie obecnie obowiązujących reguł CPR i związane z przebiegiem tego etapu wysokie koszty postępowania, instytucja *disclosure* jest przedmiotem programu pilotażowego mającego za zadanie analizę praktycznego funkcjonowania przyszłych zmian ustawodawczych. Program pilotażowy wszedł w życie 1.01.2019 i obowiązuje w *Business and Property Courts* (m.in. w *Commercial Court* oraz *Technology and Construction Court*). Istotne zmiany zakresu *disclosure* wprowadzone w programie pilotażowym obejmują m.in. obowiązek wskazania kluczowych dokumentów już w pismach procesowych stron, uchylenie zasady, zgodnie z którą *standard disclosure* jest opcją domyślną, wprowadzenie obowiązku złożenia przez strony szczegółowego kwestionariusza (*Disclosure Review Document*) przed posiedzeniem w przedmiocie ustalenia harmonogramu postępowania, w którym strony są zobowiązane wskazać kluczowe kwestie sporne, proponowany zakres *disclosure* oraz w jaki sposób posiadane przez nie dokumenty są przechowywane i mogą być przeszukiwane lub udostępniane (zob. szerzej dyrektywa 51U CPR: *Disclosure Pilot for the Business and Property Courts*). Omawiany program pilotażowy ma na celu zwiększenie efektywności postępowania oraz sprzyja dalej idącej koncentracji materiału procesowego w zakresie dowodu z dokumentu.

⁸³ Nakreślony powyżej standardowy zakres obowiązku wyjawienia dokumentów obowiązuje, co do zasady, jako unormowanie domyślne w sprawach rozpoznawanych w trybie *fast track*. W trybie *multi-track* jest to natomiast jedna z dopuszczalnych możliwości, obok pozostałych wariantów dopuszczalnego zakresu *disclosure* wymienionych w Regule 31.5(7) CPR. Zgodnie z regułą 27.1(1)(b) CPR obowiązek ujawnienia dokumentów nie ma natomiast zastosowania w trybie właściwym dla drobnych roszczeń (*small claims*).

⁸⁴ Dyrektywa 31B.21 CPR.

⁸⁵ Na ten temat szczegółowo P. Matthews, H.M. Malek, *Disclosure...*, s. 81 i n.

przez sąd zarządzenia w przedmiocie wyjawienia dokumentów jeszcze na etapie *pre-action protocols*.

Kolejny etap procedury *disclosure* następuje po wszczęciu postępowania i przebiega równoległe do wniosku stron o wydanie instrukcji. Na tym etapie każda ze stron jest zobowiązana do przedstawienia raportu w przedmiocie wyjawienia dokumentów, tzw. *disclosure report*. Raport powinien obejmować listę dokumentów istotnych w sprawie, które są lub mogą być w posiadaniu strony, wraz ze wskazaniem miejsca, w którym dokumenty są lub mogą być zlokalizowane. W przypadku zaś dokumentów zgromadzonych w formie elektronicznej, strona zobowiązana jest wskazać sposób, w jaki dokumenty są przechowywane. Raport powinien również określać szacunkowe koszty postępowania związanego z wyjawieniem dokumentów oraz zawierać wnioski o wydanie szczegółowych instrukcji w przedmiocie *disclosure*⁸⁶.

Następnym etapem *disclosure* jest złożenie przez strony właściwych oświadczeń w przedmiocie wyjawienia dokumentów (*disclosure statement*)⁸⁷. Następuje to na zarządzenie sądu wydane po odbyciu posiedzenia w przedmiocie ustalenia harmonogramu postępowania. W oświadczeniu strona jest zobowiązana zawrzeć listę istotnych dla sprawy dokumentów według zakresu *disclosure* wskazanego przez sąd⁸⁸. Dokumenty dzielą się na trzy grupy, tj.: (i) dokumenty, które mogą być udostępnione do wglądu drugiej stronie; (ii) dokumenty, które nie mogą być udostępnione do wglądu drugiej stronie z uwagi na poufność zawartych w nich informacji⁸⁹ oraz (iii) dokumenty, które nie mogą być udostępnione, gdyż nie znajdują się w posiadaniu strony⁹⁰.

Kolejny etap *disclosure* obejmuje udostępnienie dokumentów stronie przeciwnej oraz ich weryfikację przez strony. Z reguły udostępnienie następuje w drodze wydania kopii bądź też przekazania dokumentów za pomocą systemów elektronicznych.

Każda ze stron ma obowiązek informować sąd oraz stronę przeciwną o wyjściu na jaw innych, niż wskazane w oświadczeniu, istotnych dokumentów. Spóźnione ujawnienie istotnych w sprawie dokumentów jest możliwe jedynie po pozytywnym rozpoznaniu przez sąd wniosku o dopuszczenie spóźnionego dowodu oraz o zwolnienie z sankcji za niewypełnienie zarządzenia sądu w przedmiocie wyjawienia dokumentu w terminie⁹¹. Spóźnione zgłoszenie dokumentu może się ponadto wiązać z sankcją w postaci obowiązku pokrycia określonej części kosztów postępowania. Próba zatajenia dokumentu lub złożenie nieadekwatnego oświadczenia w zakresie ujawnienia dokumentów może też skutkować wydaniem przez sąd, zgodnie z regułą 31.12 CPR, zarządzenia w przedmiocie wyjawienia konkretnych dokumentów (*specific disclosure*).

Konsekwencją reformy Jacksona jest bardziej restrykcyjne stosowanie sankcji za niewyjawienie lub spóźnione wyjawienie dokumentów. Co istotne, obowiązek wyjawienia dokumentów rozciąga się również na pełnomocników stron, jako

⁸⁶ Reguły 31.5(7) i (8) CPR.

⁸⁷ Oświadczenia składane są na formularzu N265.

⁸⁸ Złożenie właściwych oświadczeń przez strony nie jest równoznaczne z dopuszczeniem dowodów ze wskazanych w nich dokumentów. Dopuszczenie dowodów ma natomiast miejsce w drodze właściwych instrukcji wydanych przez sąd (zob. *Andrews on...*, t. I, s. 61).

⁸⁹ Tj. dokumenty objęte tajemnicą zawodową lub zawierające tajemnice przedsiębiorstwa.

⁹⁰ Kategoria ta obejmuje również dokumenty zniszczone lub usunięte z bazy danych.

⁹¹ Sprawa *McTear v Englehard* [2016] EWCA Civ 487.

na osoby zaangażowane w weryfikację dokumentów znajdujących się w posiadaniu mocodawcy. Sąd może również zarządzić obowiązek wyjawienia dokumentów przez osobę trzecią (reguła 31.17(3) CPR).

3.4.3. Dowód z zeznań świadków

Obowiązek wyjawienia dowodów przed rozprawą obowiązuje także w odniesieniu do pozostałych środków dowodowych. Strony są zatem zobowiązane wyjawić środki dowodowe w postaci zeznań świadków, na podstawie których dowodzą istotnych okoliczności faktycznych. Na gruncie angielskiej procedury cywilnej zasadą jest uprzednie złożenie dowodu z zeznań świadków w formie pisemnej (tzw. *witness statement*)⁹². Świadkowie są następnie przesłuchiwani w toku rozprawy. Sąd w drodze instrukcji dopuszcza przedmiotowy dowód oraz zarządza harmonogram wymiany pisemnych zeznań świadków. Jeżeli pisemne zeznania świadków nie są złożone w wyznaczonym przez sąd terminie, to ustne przesłuchanie świadka w toku rozprawy nie będzie możliwe, chyba że sąd dopuści spóźniony dowód w drodze specjalnego zarządzenia⁹³.

Po wymianie przez strony pisemnych zeznań świadków, sąd sprawuje kontrolę nad przebiegiem dowodu. Przesłuchanie świadka przez pełnomocnika strony przeciwnej (tzw. *cross-examination*) jest możliwe na zarządzenie sądu wydane przed rozprawą. Sąd może również wykluczyć z zakresu przesłuchania określone fragmenty zeznań świadka, jeśli uzna je za nieistotne dla rozstrzygnięcia sprawy⁹⁴. Strona nie ma obowiązku wnioskować o przesłuchanie na rozprawie świadka, którego zeznania zostały złożone na piśmie, a sąd nie ma możliwości przymusowego wezwania świadka w takich okolicznościach. Sąd zdecyduje jednak, jakie znaczenie nadać odmowie wezwania świadka przez stronę⁹⁵.

Jeżeli strona nie jest w stanie złożyć zeznań świadka na piśmie, lecz zamierza wnioskować o jego przesłuchanie podczas rozprawy, to reguła 32.9 CPR umożliwia złożenie przez stronę pisma podsumowującego okoliczności, co do których świadek będzie zeznawał ustnie⁹⁶. Ma to istotne znaczenie z punktu widzenia ustalenia przez sąd istotnych kwestii wymagających rozstrzygnięcia na wczesnym etapie postępowania. Unormowanie to sprzyja też efektywnemu przygotowaniu i prowadzeniu rozprawy oraz zapobiega wprowadzaniu środków dowodowych w trakcie rozprawy „przez zaskoczenie” bądź włączaniu nowych twierdzeń do materiału procesowego bez pozwolenia sądu.

3.4.4. Dowód z opinii biegłego

Na podobnych zasadach strony są zobowiązane wyjawić dowody z opinii wyznaczonych przez siebie biegłych. Zgodnie z regułą 35.4(1) CPR dowód z opinii biegłego nie może być włączony do materiału procesowego bez pozwolenia sądu.

⁹² Zeznania świadków w formie pisemnej obejmują oświadczenia samych świadków. Format pisemnych zeznań świadków ustalony jest w dyrektywie 32 CPR.

⁹³ Reguła 32.10 CPR.

⁹⁴ Reguła 32.1 CPR. Zob. także sprawa *Akhtar v Kushi* [2002] EWHC 673 (Ch).

⁹⁵ Sprawa *Jaffray v Society of Lloyd's* [2002] EWCA Civ 1101.

⁹⁶ Zob. także *Phipps on...*, s. 289 i 306.

Reguła 35.13 CPR stanowi natomiast, że strona, która nie wyrazi opinii biegłego przed rozprawą nie może powołać tego dowodu w trakcie rozprawy ani żądać przesłuchania biegłego, chyba że za pozwoleniem sądu. Podobnie zatem jak w przypadku dowodu z zeznań świadków, strony są zobowiązane złożyć dowody z opinii biegłego na zarządzenie sądu przed rozprawą, zgodnie z ustalonym harmonogramem postępowania. Biegli są przesłuchiвани na rozprawie przez sąd i pełnomocnika strony, która biegłego wyznaczyła. Na wniosek strony sąd może również zarządzić przesłuchanie biegłego strony przez pełnomocnika strony przeciwnej (tzw. *cross examination*)⁹⁷.

Wyjawienie dowodów z opinii biegłego może mieć miejsce również przed wszczęciem postępowania, jeśli przedmiotowy środek dowodowy został sporządzony na potrzeby potencjalnego postępowania i jest w posiadaniu strony. Jako że powołanie dowodu z opinii biegłego wiąże się z koniecznością poniesienia znaczących kosztów przez strony, do dyskrecjonalnej decyzji sądu jest pozostawiona możliwość ograniczenia dopuszczalności powołania w sprawie przedmiotowego dowodu (reguła 35.4 CPR). Wnioskując o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego, strona musi wskazać koszty przygotowania opinii. Zgodnie z regułą 35.4(4) CPR sąd może określić, jaka część kosztów postępowania związanych z powołaniem biegłego będzie podlegać zwrotowi po zakończeniu postępowania.

3.4.5. Przygotowanie rozprawy (*pre-trial review*)

Po złożeniu pism procesowych i środków dowodowych przez strony następuje weryfikacja, czy materiał procesowy został dostatecznie przygotowany do przeprowadzenia rozprawy (*pre-trial review*)⁹⁸. W sprawach rozpoznawanych w trybie *multi-track* i *fast track* sąd wzywa strony do wypełnienia w tym celu odpowiedniego kwestionariusza⁹⁹ (tzw. *pre-trial checklist* lub *listing questionnaire*)¹⁰⁰. W sprawach skomplikowanych sąd odbywa w tym przedmiocie też specjalne posiedzenie. Kwestionariusz ma na celu m.in. sprawdzenie, czy strony wykonały wszystkie zarządzenia sądu¹⁰¹, a także potwierdzenie danych świadków, biegłych i uczestniczących w rozprawie pełnomocników stron. Na tym etapie strony mogą również poinformować sąd o ewentualnych zmianach w prognozowanym czasie trwania rozprawy lub wnioskować o dodatkowe instrukcje sądu, konieczne w okolicznościach sprawy do sprawnego przeprowadzenia rozprawy.

Strony są zobowiązane złożyć wypełniony kwestionariusz w terminie wskazanym przez sąd i termin ten nie może być przedłużony na zgodny wniosek stron¹⁰². Jako że obowiązek złożenia kwestionariusza jest wyrazem zarządzania przez sąd

⁹⁷ Zob także T. Hodgkinson, M. James, *Expert Evidence: Law and Practice*, Londyn 2015, s. 102 i n.

⁹⁸ Posiedzenie to jest najczęściej przeprowadzane za pomocą środków porozumiewania się na odległość (dyrektywa 23 par. 6.2 CPR).

⁹⁹ Odpowiednio, reguły 28 i 29 CPR. Obowiązek złożenia kwestionariusza nie obowiązuje w sprawach rozpoznawanych w trybie *small claims*. W tym przypadku zastosowanie znajduje reguła 27 CPR oraz odpowiadająca jej dyrektywa.

¹⁰⁰ Kwestionariusz składa się na formularzu N170. W postępowaniu przed *Commercial Court* oraz TCC obowiązują odrębne formularze.

¹⁰¹ Uchybienie w tym zakresie może prowadzić do sankcji w postaci ograniczenia kwestii rozpoznawanych na rozprawie do materiału dowodowego zgromadzonego w określonym przedziale czasowym (por. sprawa *Stockman v Payne* [2000] C.P. Rep. 50 QBD).

¹⁰² Jest to wyjątek od reguły 2.11 CPR, zgodnie z którą strony mogą na zgodny wniosek zmienić termin wyznaczony przez sąd. Oprócz omawianego terminu związanego z przygotowaniem rozprawy, strony nie mogą zmienić terminu posiedzenia w przedmiocie ustalenia harmonogramu postępowania oraz terminu samej rozprawy.

przebiegiem postępowania (*case management*), uchybienie w tym przedmiocie może skutkować m.in. sankcją w postaci obowiązku pokrycia przez stronę określonej części kosztów postępowania¹⁰³. W przypadku rażącego braku współpracy pozwanego na tym etapie postępowania, sąd może wydać wyrok w trybie doraźnym lub pozostawić powództwo wzajemne bez rozpoznania¹⁰⁴. Jeżeli żadna ze stron nie złoży kwestionariusza w wyznaczonym przez sąd terminie, to sąd wyznaczy dodatkowy, 7-dniowy termin, po upływie którego sprawa zostanie pozostawiona bez rozpoznania¹⁰⁵. Sąd może odstąpić od wezwania stron do wypełnienia kwestionariusza, jeśli uzna, że jego złożenie nie jest konieczne w okolicznościach sprawy.

Po rozpatrzeniu kwestionariusza sąd wydaje odpowiednie instrukcje dotyczące przebiegu rozprawy. Instrukcje te zazwyczaj dotyczą przesłuchania świadków lub biegłych, harmonogramu i czasu trwania rozprawy oraz przygotowania i dystrybucji zbioru dokumentów, zawierających istotne elementy materiału procesowego na potrzeby rozprawy (tzw. *trial bundles*). Harmonogram rozprawy w sposób szczegółowy określa kolejność zabierania głosu oraz przewidywaną długość każdego etapu rozprawy¹⁰⁶. Elementy materiału procesowego wchodzące w skład *trial bundles* są z reguły uzgadniane przez strony i sąd przed rozprawą. Zgodnie z praktyką sądową obowiązek przygotowania i dystrybucji *trial bundles* spoczywa na powodzie.

Co do zasady, w sprawach należących do właściwości *High Court*¹⁰⁷, przed rozprawą strony składają pisma procesowe obejmujące podsumowanie ich stanowisk wraz z podstawą prawną twierdzeń (*skeleton arguments*)¹⁰⁸. Oprócz *trial bundles* i *skeleton arguments* na tym etapie postępowania sąd ma władzę dyskrecyjną do tego, by włączyć do materiału procesowego inne dokumenty, które uważa za istotne w celu przygotowania rozprawy¹⁰⁹.

3.5. Etap czwarty: rozprawa

3.5.1. Kontrola postępowania dowodowego przez sędziego w toku rozprawy

W toku rozprawy sąd kontynuuje wykonywanie obowiązku aktywnego zarządzania postępowaniem. Sędzia może zadawać pytania świadkom oraz biegłym, jeżeli uzna,

¹⁰³ Reguły 29.6(3)–(4) CPR.

¹⁰⁴ Sprawa *Waterman Transport Ltd v Torchwood Properties Ltd* [2015] EWHC 1446 (TCC). W okolicznościach faktycznych sprawy pozwany nie złożył kwestionariusza oraz nie wziął udziału w posiedzeniu w przedmiocie pre-trial review.

¹⁰⁵ Reguła 29.6(3) i dyrektywa 29.8.3 CPR (dla trybu *multi-track*); reguła 28.5(3) i dyrektywa 28.6.5(1) CPR (dla trybu *fast track*). W celu uniknięcia tak dotkliwych konsekwencji procesowych, w okolicznościach niemożności wypełnienia kwestionariusza, strony powinny niezwłocznie ubiegać się o zwolnienie z sankcji (sprawa *British Gas Trading Ltd v Oak Cash & Carry Ltd* [2016] EWCA Civ 153).

¹⁰⁶ Zob. szerzej *Civil...*, s. 1065–1067.

¹⁰⁷ *High Court* pełni funkcję sądu pierwszej instancji w sprawach cywilnych o wartości przedmiotu sporu powyżej 25 000 GBP (tryb *multi-track*) oraz w sprawach o wartości przedmiotu sporu poniżej 25 000 GBP przekazanych do jego właściwości. *High Court* pełni również funkcję sądu drugiej instancji w sprawach rozpatrywanych w pierwszej instancji przez *County Court*.

¹⁰⁸ *Civil...*, s. 1067. W wyjątkowych okolicznościach *skeleton arguments* mogą być również wymagane w sprawach rozpoznawanych przez *County Court*.

¹⁰⁹ Sprawa *Barings plc v Coopers and Lybrand* [2001] EWCA Civ 1163. Odpowiednie przepisy w przedmiocie postępowania przed określonymi rodzajami sądów zawierają dalsze szczegółowe unormowania związane z przygotowaniem i przebiegiem rozprawy. Zob. m.in. *Technology and Construction Court Guide; Commercial Court Guide; Chancery Guide; Queen's Bench Guide*, [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/6-530-1146?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&comp=pluk&hbcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/6-530-1146?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&comp=pluk&hbcp=1) (dostęp: 5.12.2019 r.).

że po zakończeniu zadawania pytań przez pełnomocników pozostają istotne dla rozstrzygnięcia kwestie, które wymagają wyjaśnienia. Ciężar przesłuchiwania świadków i biegłych spoczywa jednak na pełnomocnikach stron i sąd obowiązany jest mieć baczenie na to, by nie przerywać toku zadawania pytań przez pełnomocników¹¹⁰.

Rozprawa przebiega zgodnie z harmonogramem ustalonym w drodze zarządzenia sądu na etapie *pre-trial review*. Sąd sprawuje pieczę na tym, by pełnomocnicy stron nie przekraczali czasu przeznaczonego na zabranie przez nich głosu w toku rozprawy. Sąd może również interweniować w celu napomnienia pełnomocników, gdy ich wystąpienia dotyczą nieistotnych dla rozstrzygnięcia sprawy kwestii¹¹¹. W toku rozprawy sąd jest też zobowiązany rozstrzygnąć wnioski stron o wyłączenie z materiału dowodowego niedopuszczalnych środków dowodowych, jeśli takowe zostały wniesione.

3.5.2. Zakaz zgłaszania nowych dowodów po zamknięciu rozprawy

Co do zasady, po zamknięciu rozprawy strony nie mogą zgłaszać nowych dowodów lub twierdzeń. W wyjątkowych przypadkach sąd może jednak dopuścić dowód po zamknięciu rozprawy, lecz przed potwierdzeniem treści wyroku w drodze pisemnej z pieczęcią sądu¹¹². Wytyczne, którymi powinien się kierować sąd wykonując władzę dyskrejonalną w tym zakresie, zostały sformułowane w sprawie *Ladd v Marshall*¹¹³. Zgodnie z tym rozstrzygnięciem sąd może dopuścić dowód po zamknięciu rozprawy, jeżeli: (i) dany środek dowodowy nie był wcześniej dostępny lub przy zachowaniu należytej staranności strona nie mogła przewidzieć konieczności jego powołania; (ii) zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że dopuszczenie nowego dowodu będzie miało decydujący wpływ na wynik sprawy oraz (iii) środek dowodowy jest wiarygodny.

Dodatkowa przesłanka mająca znaczenie dla decyzji sądu o dopuszczeniu nowych dowodów została sformułowana w rozstrzygnięciu w sprawie *Latimer v Cumbria*¹¹⁴ i stanowi, że nowy dowód może być dopuszczony jedynie, jeśli strona zgłosiła go w rozsądnym terminie po zamknięciu rozprawy. Natomiast zgodnie z ogólną zasadą dotyczącą wykonywania władzy dyskrejonalnej, również w zakresie orzekania o dopuszczeniu spóźnionych dowodów, sąd jest zobowiązany kierować się naczelnym celem postępowania cywilnego. Jedną z okoliczności istotnych dla decyzji sądu w tym zakresie jest zatem ograniczony charakter zasobów sądu oraz konieczność zapewnienia sprawnego przebiegu postępowania¹¹⁵. W sprawie *Charlesworth v Relay Roads Ltd*¹¹⁶ sąd wskazał, że powyższe zasady znajdują zastosowanie zarówno do dowodów, jak i do twierdzeń niezgłoszonych przez stronę przed zamknięciem rozprawy w pierwszej instancji.

Orzecznictwo zapadłe na gruncie wspomnianych zasad odzwierciedla słusznościowe nastawienie judykatury angielskiej do omawianej problematyki oraz

¹¹⁰ *Jones v National Coal Board* [1957] 2 QB 55.

¹¹¹ *R (Riseborough) v Lands Tribunal* [2010] EWHC 146.

¹¹² Por. sprawy: *Barrell Enterprises* [1972] All E.R. 631; *Paulin v Paulin* [2009] EWCA Civ 221 CA. [1954] WLR 1489 CA.

¹¹³ [1994] PIQR P395 CA.

¹¹⁴ Zob. pkt 2.2. niniejszego opracowania.

¹¹⁵ [2000] 1 WLR 230. Zob. także sprawa *Townsend v Achilleas* [2001] C.P. Rep. 45.

charakterystyczne ważenie racji nakazujących wydanie sprawiedliwego rozstrzygnięcia i prowadzenie postępowania w sposób sprawny z uwzględnieniem jego adekwatnych kosztów. W sprawie *Nawitare v Easyjet*¹¹⁷ sąd odmówił dopuszczenia nowego dowodu, uzasadniając swoje rozstrzygnięcie okolicznością, że spóźniony dowód nie był kluczowy dla rozstrzygnięcia sprawy, i strona, przy zachowaniu należytej staranności, powinna była wnioskować o jego dopuszczenie przed zamknięciem rozprawy. Podobnie w sprawie *Absolute Lofts South West London Ltd v Artisan Home Improvements Ltd*¹¹⁸ sąd wskazał na brak dostatecznych racji dla dopuszczenia dowodów wnioskowanych po zamknięciu rozprawy w okolicznościach, w których strona mogła powołać przedmiotowy materiał dowodowy na wcześniejszym etapie postępowania. Sąd orzekł, że aby dopuścić spóźniony materiał dowodowy w omawianych okolicznościach, nowe dowody musiałyby być na tyle przekonujące, by postawić sprawę w całkowicie nowym świetle.

Nowe dowody zostały natomiast uwzględnione w sprawie *TZ v General Medical Council*¹¹⁹. W uzasadnieniu rozstrzygnięcia sąd wskazał, że w wyjątkowych okolicznościach nowe dowody mogą zostać dopuszczone nawet w razie niespełnienia warunków ustanowionych w sprawie *Ladd v Marshall*¹²⁰. Czynnikiem uzasadniającym odstępstwo od zasad ogólnych w przedmiotowej sprawie było wysokie prawdopodobieństwo, że niedopuszczenie nowych twierdzeń i dowodów skutkowałoby kontynuacją sporu w wyższej instancji.

Po zamknięciu rozprawy sąd wydaje rozstrzygnięcie, dokonując oceny dowodów oraz podstawy prawnej stanowisk stron. Co do zasady, zakres rozstrzygnięcia jest ograniczony do twierdzeń stron zgłoszonych zgodnie z regułami opisanymi powyżej. Zasada ta doznaje jednak pewnych wyjątków. W rozstrzygnięciu w sprawie *Watson v Durham University*¹²¹ orzeczono, że dokonując ustaleń dotyczących podstawy roszczenia, sąd powinien się kierować przede wszystkim obowiązkiem wydania poprawnego rozstrzygnięcia. W okolicznościach, w których strona nieudolnie sformułowała uzasadnienie roszczenia, sąd jest władny wydać rozstrzygnięcie w oparciu o prawidłowo zidentyfikowaną podstawę roszczenia. Na stronie spoczywa jednak ciężar udowodnienia podstawy faktycznej i możliwości podejmowania działań z urzędu przez sąd jest w tym zakresie ograniczona¹²².

3.6. Etap piąty: postępowanie w drugiej instancji

3.6.1. Miejsce apelacji w angielskim procesie cywilnym

Jedną z najistotniejszych cech angielskiego systemu procedury cywilnej jest wyjątkowy charakter kontroli instancyjnej orzeczeń. Zgodnie z systemowymi założeniami reformy Woolfa odzwierciedlonymi w CPR tylko niewielki odsetek spraw dociera do etapu rozprawy, a jeszcze mniejsza liczba rozstrzygnięć jest przedmiotem

¹¹⁷ [2005] EWHC 282 (Ch).

¹¹⁸ [2015] EWHC 2632.

¹¹⁹ [2015] EWHC 1001.

¹²⁰ [1954] WLR 1489 CA.

¹²¹ [2008] EWCA Civ 1266.

¹²² *Lynch v James Lynch and Sons (Transport) Ltd* [2000] LTL 8/3/2000.

apelacji¹²³. Współczesna judykatura angielska niezmiennie podkreśla, że strony powinny korzystać z prawa do apelacji z dużą ostrożnością, z uwagi na nadzwyczajny charakter tego środka oraz znaczne koszty związane z jego wniesieniem¹²⁴.

W świetle CPR uruchomienie kontroli instancyjnej orzeczenia wymaga – co do zasady – uzyskanie pozwolenia sądu na wniesienie apelacji¹²⁵. Wniosek o pozwolenie jest rozpatrywany przez sąd, który wydał wyrok. Jeżeli apelacja nie jest dopuszczona na tym etapie, to strona może złożyć wniosek w tym przedmiocie do sądu wyższego rzędu¹²⁶. Zgodnie z regułą 52.6 CPR sąd może udzielić pozwolenia na wniesienie apelacji jedynie wówczas, gdy apelacja ma realną szansę powodzenia¹²⁷ lub gdy istnieje istotny powód dla dopuszczenia apelacji w określonej sprawie¹²⁸. Apelacja od orzeczenia wydanego w drodze apelacji może być złożona jedynie wówczas, gdy obok czynników wskazanych w regule 52.6 CPR w sprawie zachodzi konieczność rozstrzygnięcia istotnej kwestii dotyczącej zasad lub praktyki stosowania prawa¹²⁹. Zgodnie z regułą 52.6(2) CPR pozwolenie sądu na wniesienie apelacji może ograniczać zakres kwestii podlegających ponownemu rozpoznaniu lub zawierać inne warunki wniesienia apelacji¹³⁰.

Wniesienie apelacji nie powoduje rozpoznania sprawy na nowo. Zakres rozpoznania sądu wyższej instancji ograniczony jest – co do zasady – do kontroli decyzji sądu niższego rzędu. Sąd może jednak rozpoznać sprawę na nowo, jeżeli wymagają tego okoliczności konkretnej sprawy lub obowiązek ten wynika z dyrektyw CPR dotyczących określonego typu spraw¹³¹. Sąd uwzględni apelację w przypadku ustalenia, że rozstrzygnięcie sądu niższego rzędu jest nieprawidłowe bądź w przypadku stwierdzenia, iż rozstrzygnięcie będące przedmiotem zaskarżenia jest niesłuszne, gdyż w postępowaniu w pierwszej instancji miało miejsce istotne naruszenie przepisów postępowania, bądź postępowanie to było dotknięte nieprawidłowościami innego rodzaju¹³².

3.6.2. Zakaz zgłaszania nowych faktów i dowodów w postępowaniu w drugiej instancji

Zgodnie z regułą 52.21(2) CPR powoływanie nowych faktów i dowodów przed sądem odwoławczym jest, co do zasady, niedopuszczalne¹³³. Jako że podobna

¹²³ Zob. *Andrews on...*, t. I, s. 11 i 38.

¹²⁴ Zob. *Civil...*, s. 1334. Zob. także rozważania co do wyjątkowego charakteru apelacji z uwagi na ograniczone zasoby sądu w sprawie *Tanfern Ltd v Cameron-MacDonald* [2000] 1 WLR 1311.

¹²⁵ Reguła 52.3(1) CPR. Pozwolenie na złożenie apelacji nie jest wymagane w przypadku rozstrzygnięć dotyczących wolności osobistej.

¹²⁶ Terminy na złożenie wniosku o dopuszczenie apelacji oraz sądy właściwe do rozpoznania apelacji są zróżnicowane w zależności od rodzaju sądu, który wydał rozstrzygnięcie, zob. tabelę podsumowującą powyższą problematykę w: *Civil...*, s. 1335–1336.

¹²⁷ Na temat interpretacji tej przesłanki zob. sprawa *Swain v Hillman* [2001] 1 All ER 91.

¹²⁸ Istotnym powodem dopuszczenia apelacji jest np. uchybienie sądu w postaci pominięcia rozstrzygnięcia istotnej kwestii w sprawie (por. *Sofola v Lloyds TSB Bank* [2005] EWHC 1335 (QB)).

¹²⁹ Reguła 52.7 CPR.

¹³⁰ Tj. obowiązek wniesienia zabezpieczenia na poczet kosztów postępowania apelacyjnego (reguła 25.15 CPR). Na temat zasad ogólnych dotyczących władzy dyskrecyjnej sądu do wydania rozstrzygnięcia zawierającego warunki na podstawie reguły 3.1(3) CPR – zob. także pkt 2.3. niniejszego opracowania.

¹³¹ Reguła 52.21(1) CPR. Na temat różnicy pomiędzy rozpoznaniem sprawy na nowo a kontrolą rozstrzygnięcia sądu niższej instancji zob. sprawa *Dupont de Nemours (El) & Co v ST Dupont (Note)* [2003] EWCA Civ 1368.

¹³² Reguła 52.21(3) CPR.

¹³³ Zob. wyczerpująco na temat stosowania tego przepisu w: *White Book...*, s. 1856–1858.

zasada obowiązywała przed wprowadzeniem CPR, zgodnie z ukształtowaną linią orzecniczą rozstrzygnięcia zapadłe na gruncie poprzedniego systemu znajdują zastosowanie w przedmiotowym zakresie¹³⁴. W szczególności, wspomniane wyżej rozstrzygnięcie w sprawie Ladd v Marshall zachowuje aktualność odnośnie do przesłanek dopuszczenia przez sąd odwoławczy materiału dowodowego niezgłoszonego w postępowaniu w pierwszej instancji¹³⁵.

Angielska ustawa procesowa zawiera jednak szereg nowych kryteriów, którymi powinien się kierować sąd przy wykonywaniu władzy dyskrecjonalnej. Zgodnie z rozstrzygnięciem w sprawie Terluk v Berezovsky¹³⁶ obok przesłanek ustanowionych w sprawie Ladd v Marshall sąd powinien mieć na uwadze przede wszystkim treść reguły 52.21(2) CPR oraz obowiązek uwzględnienia głównego celu postępowania¹³⁷. W świetle tego rozstrzygnięcia, przy rozpoznawaniu wniosku o uwzględnienie nowego materiału dowodowego w instancji apelacyjnej, sąd jest władny uwzględnić dodatkowe istotne okoliczności, niewskazane w sprawie Ladd v Marshall, jeżeli jest to istotne dla realizacji obowiązku rozstrzygania spraw w sposób sprawiedliwy, przy zachowaniu adekwatnych kosztów postępowania.

Sąd ze szczególną ostrożnością traktuje wniosek o dopuszczenie nowych dowodów, jeżeli jego uwzględnienie wiązałoby się z koniecznością rozpoznania sprawy na nowo¹³⁸. W takich okolicznościach sąd dopuści nowe dowody, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia fundamentalnej sprawiedliwości rozstrzygnięcia. Podobne kryteria obowiązują w przypadku dopuszczenia nowych faktów i dowodów w postępowaniu odwoławczym w sprawach, w których przedmiotem zaskarżenia jest wyrok wydany w trybie doraźnym lub decyzja sądu o pozostawieniu pisma procesowego bez rozpoznania¹³⁹.

W określonych typach spraw obowiązują mniej zaostrzone kryteria dotyczące zgłaszania nowych dowodów w instancji apelacyjnej. Co do zasady, sprawy te obejmują kwestie związane z ochroną interesu publicznego lub uzasadnionego interesu strony. Przykładem rodzajów spraw, w których postulat koncentracji materiału procesowego jest realizowany mniej restrykcyjnie, są sprawy dotyczące nadużycia lub oszustwa (*fraud*), sprawy dotyczące małoletnich lub sprawy związane z ochroną konkurencji¹⁴⁰. Dodatkowe przesłanki przemawiające za dopuszczeniem nowych faktów i dowodów na etapie postępowania w drugiej instancji mogą również wynikać z konieczności wzięcia pod uwagę przez sąd prawa do sądu na podstawie art. 6 EKPC¹⁴¹.

Obok restrykcji co do prowadzenia postępowania dowodowego w instancji odwoławczej, realizacja postulatu zgromadzenia materiału procesowego na wczesnym

¹³⁴ Zob. m.in. sprawy: Hertfordshire Investments v Bubb [2000] 1 WLR 2318; Townsend v Achilleas [2001] C.P. Rep. 89; Hamilton v Al-Fayed (No. 2) [2001] E.M.L.R. 394. Na ten temat także *Phippson on...*, s. 400 i n.

¹³⁵ Tak m.in. sprawa Hamilton v Al-Fayed (No. 2).

¹³⁶ [2011] EWCA Civ 1534.

¹³⁷ Zob. także Hamilton v Al-Fayed (No. 2), par. 11.

¹³⁸ Sprawa Transview Properties Ltd v City Site Properties Ltd [2009] EWCA Civ 1225.

¹³⁹ Sprawa Aylwen v Taylor Joynson Garrett [2001] EWCA Civ 1171.

¹⁴⁰ Zob. na ten temat *Phippson on...*, s. 404 oraz cytowane tam orzecznictwo.

¹⁴¹ Sprawa Purushothaman v Malik [2011] EWCA Civ 1734. Za poszerzeniem materiału dowodowego w przedmiotowej sprawie przemawiały wyjątkowe okoliczności, odnoszące się do zarzutów fałszerstwa i manipulacji materiału dowodowego przez stronę przeciwną.

etapie sprawy widoczna jest też w unormowaniach dotyczących zakresu kognicji sądu wyższej instancji. Na gruncie CPR zakres kognicji sądu odwoławczego jest bowiem ograniczony do kwestii podniesionych w apelacji. Zgodnie z regułą 52.21(5) CPR strona nie może podnieść twierdzeń, które nie zostały zawarte tzw. *appeal notice*, chyba że sąd wyda w tym zakresie odpowiednie pozwolenie. Na podobnych zasadach sąd może odmówić rozpoznania kwestii podniesionej w toku rozprawy apelacyjnej, jeżeli kwestia ta nie była uprzednio wskazana w podsumowaniu stanowisk stron (*skeleton argument*)¹⁴². Strona, która po wniesieniu apelacji chce zmienić podstawę, na której opiera swoje zarzuty, powinna się ubiegać o pozwolenie sądu na zmianę podstaw apelacji. Przesłanki udzielenia przedmiotowego pozwolenia są analogiczne do opisanych powyżej przesłanek zmiany podstawy powództwa lub włączenia nowych twierdzeń do zakresu rozpoznania sprawy¹⁴³. W omawianej sytuacji zastosowanie znajdują również wskazane wyżej reguły ogólne dotyczące zwolnienia z sankcji¹⁴⁴.

4. UWAGI PRAWNOPORÓWNAWCZE I *DE LEGE FERENDA*

4.1. Przegląd unormowań polskiego Kodeksu postępowania cywilnego realizujących zasadę koncentracji materiału procesowego

Przepisem tytułu wstępnego Kodeksu postępowania cywilnego wyrażającym zasadę koncentracji materiału procesowego jest art. 6. Przepis ten stanowi, że sąd powinien przeciwdziałać przewlekaniu postępowania i dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy. Paragraf 2 wspomnianego przepisu wskazuje natomiast, że strony i uczestnicy postępowania są zobowiązani przytaczać wszystkie okoliczności faktyczne i dowody bez zwłoki, tak aby postępowanie mogło być przeprowadzone sprawnie i szybko¹⁴⁵. Unormowanie to realizuje postulat, aby ochrona prawna udzielona była bez nieuzasadnionej zwłoki, w rozsądnym terminie, ucieleśniony w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP¹⁴⁶ oraz art. 6 EKPC. Zasada koncentracji materiału procesowego na gruncie polskiego prawa postępowania cywilnego jest zatem ściśle związana z postulatem szybkości postępowania¹⁴⁷.

Dla urzeczywistnienia dyrektywy zawartej w art. 6 k.p.c., Kodeks postępowania cywilnego przewiduje szereg unormowań szczegółowych, wskazujących konkretne obowiązki stron i sądu w omawianym zakresie. Ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na szczegółową analizę wszystkich przepisów akcentujących powinności sądu i stron w dążeniu do szybkiego i sprawnego przebiegu postępowania. Poniżej zostaną pokrótce opisane podstawowe unormowania Kodeksu

¹⁴² Dyrektywa 52C par. 31(4) CPR.

¹⁴³ Zob. również sprawa *Swain Mason v Mills and Reeve LLP* [2011] EWCA Civ 14.

¹⁴⁴ Sprawa *Denton v. TH White Ltd.* [2014] EWCA Civ 906.

¹⁴⁵ Obowiązek uregulowany w art. 6 § 2 k.p.c. jest określany obowiązkiem wspierania postępowania przez strony. Zob. P. Grzegorzczak, K. Weitz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, komentarz do art. 6 k.p.c., pkt 11 i n.; H. Dolecki i in., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Artykuły 1–366*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, LEX 2013, komentarz do art. 6 k.p.c., pkt 2.

¹⁴⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. poz. 483 ze zm.).

¹⁴⁷ Zob. P. Grzegorzczak, K. Weitz, *Kodeks...*, t. 1, komentarz do art. 6 k.p.c., pkt 1–5.

postępowania cywilnego realizujące zasadę koncentracji materiału procesowego. Do najistotniejszych z nich należą¹⁴⁸: (i) zarządzenie przez sąd wymiany pism procesowych (art. 207 k.p.c.); (ii) pominięcie spóźnionych twierdzeń i dowodów (art. 217 § 2 k.p.c.); (iii) przygotowanie rozprawy (art. 208 k.p.c.); (iv) informacyjne przesłuchanie stron (art. 212 k.p.c.) i zarządzenie stawiennictwa stron (art. 216 k.p.c.); (v) zarządzenie oddzielnej rozprawy w stosunku do określonych roszczeń (art. 218 k.p.c.); (vi) wyrok częściowy (art. 317 k.p.c.) i wyrok wstępny (art. 318 k.p.c.); (vii) rozstrzygnięcie w przedmiocie zarzutów formalnych (art. 222 k.p.c.); (viii) połączenie spraw do łącznego rozpoznania lub także rozstrzygnięcia (art. 219 k.p.c.) oraz (ix) zakaz zgłaszania nowych faktów i dowodów w postępowaniu w drugiej instancji (art. 381 k.p.c.).

Spoczywający na stronach ciężar wspierania postępowania dotyczy m.in. przytaczania okoliczności faktycznych i dowodów, tak aby sąd mógł się zapoznać z całością okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy możliwie szybko i sprawnie. Odpowiadająca w ten sposób ukształtowanemu zakresowi obowiązków stron powinność sądu obejmuje korzystanie z uprawnień w zakresie kierownictwa postępowaniem¹⁴⁹. Przepisem przyznającym sądowi szeroką władzę dyskrecyjną w przedmiotowym zakresie jest art. 207 k.p.c. Zgodnie z § 2 tego przepisu przewodniczący może zarządzić wniesienie odpowiedzi na pozew w wyznaczonym terminie nie krótszym niż dwa tygodnie.

Rygiorem uchybienia terminowi wyznaczonemu przez przewodniczącego jest zwrot pisma zgodnie z art. 130 § 2 k.p.c.¹⁵⁰ Niewniesienie odpowiedzi na pozew w terminie może ponadto prowadzić do utraty możliwości powołania twierdzeń i dowodów na podstawie art. 6 § 2 i art. 207 § 6 k.p.c. W takich okolicznościach uwzględnienie spóźnionych twierdzeń i dowodów może nastąpić jedynie w przypadku braku winy w niepowołaniu ich w odpowiedzi na pozew lub jeśli jest to uzasadnione szczególnymi okolicznościami sprawy¹⁵¹. W sytuacji, w której przewodniczący nie wydał zarządzenia w przedmiocie wniesienia odpowiedzi na pozew, jej wniesienie jest fakultatywne i nie jest ograniczone terminem procesowym. W takim przypadku pozwany, który nie złożył odpowiedzi na pozew, może przytoczyć fakty i dowody przeciwko żądaniu pozwu na rozprawie¹⁵².

Oprócz zarządzenia obligatoryjnej odpowiedzi na pozew, przewodniczący może zobowiązać strony do wniesienia dalszych pism przygotowawczych przed pierwszym posiedzeniem wyznaczonym na rozprawę (art. 207 § 3 k.p.c.). Powyższe unormowanie pozwala przewodniczącemu uzyskać dodatkowe wyjaśnienia dotyczące kwestii istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, określić, jakie fakty są sporne między stronami oraz ustalić podstawę prawną twierdzeń stron, umożliwiając sprawne prowadzenie postępowania i przygotowanie rozprawy. W tym celu przewodniczący

¹⁴⁸ Poniższe rozważania dotyczą postępowania procesowego. Nie odnoszą się one natomiast do postępowania nieprocesowego, które postrzegane jest odmiennie z punktu widzenia aktywności stron i sądu w postępowaniu.

¹⁴⁹ Zob. P. Grzegorzczak, K. Weitz, *Kodeks...*, t. 1, komentarz do art. 6 k.p.c., pkt 9; J. Bodio, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. 1, Art. 1–729, red. A. Jakubecki, LEX 2018, komentarz do art. 6 k.p.c., pkt 1; H. Dolecki i in., *Kodeks...*, t. 1, komentarz do art. 6 k.p.c., pkt 4.

¹⁵⁰ We wspomnianych okolicznościach strona może się ubiegać o przywrócenie terminu na podstawie art. 168 k.p.c.

¹⁵¹ Unormowanie to rozwinięte jest w art. 217 § 2 k.p.c., o którym będzie mowa poniżej.

¹⁵² Tak P. Grzegorzczak, K. Weitz, *Kodeks...*, t. 1, komentarz do art. 207 k.p.c., pkt 10.

określa przedmiot pism przygotowawczych, a także porządek oraz termin ich składania oraz może wysłuchać strony na posiedzeniu niejawnym (art. 207 § 3 k.p.c.). Pismo przygotowawcze, które nie zostało wniesione w terminie, podlega zwrotowi na zasadach ogólnych.

Po przeprowadzeniu pierwszego posiedzenia wyznaczonego na rozprawę, przewodniczący może zarządzić obowiązek wniesienia dalszych pism. Oprócz pozwu, odpowiedzi na pozew oraz pism przygotowawczych, których wymiana została zarządzona przez przewodniczącego, strony nie mogą wnosić żadnych innych pism przygotowawczych zarówno w fazie poprzedzającej posiedzenie wyznaczone na rozprawę, jak i po odbyciu posiedzenia¹⁵³. Strony mogą zarówno wystąpić z wnioskiem o złożenie pism przygotowawczych¹⁵⁴, jak również na zasadach ogólnych wnosić o przywrócenie terminu na wniesienie wcześniej zarządzonego pisma przygotowawczego¹⁵⁵.

Sankcja z tytułu niepodniesienia twierdzeń i dowodów rozwinięta została w art. 217 § 2 i 3 k.p.c. Zgodnie z § 2 omawianego przepisu sąd pomija spóźnione twierdzenia i dowody, chyba że strona uprawdopodobni, iż nie zgłosiła ich we właściwym czasie nie ze swojej winy lub że uwzględnienie spóźnionych twierdzeń i dowodów nie spowoduje zwłoki w rozpoznaniu sprawy albo że występują inne wyjątkowe okoliczności. Obok art. 207 § 6 k.p.c., przepis ten stanowi wyraz dążenia ustawodawcy do realizacji zasady koncentracji materiału procesowego, tak aby postępowanie przebiegało szybko i sprawnie zgodnie z dyrektywą zawartą w art. 6 k.p.c. Rygor pominięcia spóźnionych twierdzeń i dowodów nie dotyczy jednak okoliczności, które sąd powinien brać pod uwagę z urzędu (tj. bezwzględne przesłanki procesowe lub dopuszczalność czynności procesowej) oraz argumentacji prawnej zgodnie z zasadą *da mihi factum dabo tibi ius*¹⁵⁶.

Przepis art. 217 § 3 k.p.c. stanowi natomiast wyraz dążenia ustawodawcy do wyeliminowania działań stron, polegających na celowym przewlekaniu postępowania. Zgodnie z tym unormowaniem sąd pomija twierdzenia i dowody, jeżeli są powoływane jedynie dla zwłoki lub gdy okoliczności sporne zostały już dostatecznie wyjaśnione. Przepis ten stanowi realizację dyrektywy zawartej w art. 6 k.p.c. przez nadanie sądowi władzy dyskrecyjnej do kontroli materiału procesowego przez zapobieganie jego nadmiernemu rozbudowaniu w sytuacji, w której zgłaszanie nowych twierdzeń lub dowodów nie jest konieczne w okolicznościach sprawy lub stanowi wyraz celowego działania strony dla wywołania zwłoki w postępowaniu¹⁵⁷.

Obok przepisów dyscyplinujących strony do powoływania twierdzeń i dowodów na możliwie wczesnym etapie postępowania, środkiem realizującym zasadę koncentracji materiału procesowego jest art. 208 k.p.c., przewidujący uprawnienia przewodniczącego w zakresie przygotowania rozprawy. Przygotowanie rozprawy następuje w drodze zarządzeń przewodniczącego, mających na celu umożliwienie sądowi efektywne przeprowadzenie posiedzenia i możliwie szybkie rozstrzygnięcie

¹⁵³ Zob. postanowienie Sądu Najwyższego (dalej SN) z 14.01.2015 r., III CSK 317/14, LEX nr 1628929.

¹⁵⁴ Jego uwzględnienie zależy jednak od uznania sądu, zob. postanowienie SN z 13.12.2012 r., III CSK 300/12, OSNC 2013/3, poz. 42.

¹⁵⁵ Art. 168 k.p.c.

¹⁵⁶ P. Grzegorzczak, K. Weitz, *Kodeks...*, t. 1, komentarz do art. 217 k.p.c., pkt 10 i 12.

¹⁵⁷ Z uwagi na cel i sankcje ustanowione w art. 217 k.p.c., sąd jest zobowiązany pouczyć stronę występującą bez fachowego pełnomocnika o treści omawianego przepisu.

sprawy¹⁵⁸. Artykuł 208 § 1 k.p.c. zawiera przykładowe wyliczenie możliwych zarządzeń przewodniczącego. Zgodnie z tym przepisem przewodniczący może: wezwać strony do stawienia się na rozprawę osobiście lub przez pełnomocnika; zażądać na rozprawę od państwowej jednostki organizacyjnej lub jednostki organizacyjnej samorządu terytorialnego znajdujących się u nich dowodów, jeżeli strona sama dowodów tych otrzymać nie może; wezwać na rozprawę wskazanych przez stronę świadków; wezwać na rozprawę osoby powołane zgodnie przez strony na biegłych; zarządzić przedstawienie dokumentów, przedmiotów oględzin, ksiąg lub planów. Zgodnie z art. 208 § 2 k.p.c. przewodniczący może ponadto, w razie koniecznej potrzeby, zarządzić oględziny jeszcze przed rozprawą. Decyzję w przedmiocie zarządzeń wymaganych do przygotowania rozprawy przewodniczący podejmuje na podstawie pozwu i innych pism procesowych.

Kolejnym wyrazem realizacji zasady skupienia materiału procesowego są uprawnienia sądu zawarte w art. 212 i 216 k.p.c. Zgodnie z pierwszym z wymienionych przepisów dla wyjaśnienia kwestii istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy sąd może zadawać pytania stronom w celu przytoczenia lub uzupełnienia przez nie twierdzeń bądź dowodów mających znaczenie dla ustalenia podstawy faktycznej sprawy lub dla ustalenia okoliczności spornych między stronami. W podobnym celu sąd może zarządzić stawiennictwo stron na rozprawie (osobiście lub przez pełnomocnika) zgodnie z treścią art. 216 k.p.c. Informacyjne przesłuchanie stron w omawianych okolicznościach nie ma mocy środka dowodowego, a służy jedynie klaryfikacji okoliczności wymagających rozstrzygnięcia przez sąd w toku postępowania.

Przykładem uprawnień do materialnego i formalnego kierownictwa postępowaniem przez przewodniczącego jest ponadto zbiór przepisów związany z wyznaczeniem zakresu kwestii podlegających rozstrzygnięciu w danym orzeczeniu lub rozpoznaniu podczas posiedzenia. Artykuł 218 k.p.c. przewiduje możliwość zarządzenia oddzielnej rozprawy przez sąd w odniesieniu do określonych roszczeń, pozwu głównego lub wzajemnego bądź co do poszczególnych współuczestników. Artykuł 317 k.p.c. przewiduje natomiast wydanie wyroku częściowego co do części żądań (bądź żądania) lub rozstrzygającego o całości powództwa głównego, bądź wzajemnego. Wyrok częściowy może zapaść w okolicznościach, w których jedynie część sprawy nadaje się do rozstrzygnięcia, przeprowadzone zostały wszystkie istotne dowody dotyczące określonego żądania (lub jego części) oraz jest to podyktowane postulatem szybkości postępowania lub innymi względami natury pragmatycznej. Brak jest zgodności w doktrynie na temat tego, czy wyrok częściowy może być wydany przez sąd z urzędu czy jedynie na wniosek strony¹⁵⁹. Nie ulega jednak wątpliwości, że decyzja o wydaniu wyroku częściowego jest powodowana względami natury ekonomii procesowej¹⁶⁰, i w tym znaczeniu skorzystanie przez sąd z uprawnień przewidzianych w art. 317 k.p.c. może się przyczynić do realizacji postulatu sprawności postępowania.

Instytucją zbliżoną do wyżej opisanej jest uprawnienie do wydania wyroku wstępnego zawarte w art. 318 k.p.c. Zgodnie z tym unormowaniem wyrok

¹⁵⁸ Zob. P. Grzegorzczak, M. Jędrzejewska, K. Weitz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, komentarz do art. 208 k.p.c., pkt 1 i n.

¹⁵⁹ Zob. J. Gudowski, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, komentarz do art. 317 k.p.c., pkt 4.

¹⁶⁰ H. Pietrkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2014, s. 561.

wstępny może być wydany, jeżeli roszczenie może być uwzględnione co do zasady¹⁶¹. Co do spornej zaś wysokości żądania, sąd może zarządzić bądź dalszą rozprawę, bądź jej odroczenie. Zakres zastosowania omawianego przepisu jest ograniczony: wydanie wyroku częściowego jest możliwe z reguły w sprawach, w których powód dochodzi spełnienia świadczenia pieniężnego¹⁶². Wyrok wstępny rozstrzyga wówczas o istnieniu podstawy roszczenia (stosunku prawnym uzasadniającym powództwo), pozostawiając wysokość świadczenia do dalszego rozpoznania i rozstrzygnięcia w wyroku końcowym. Wyrok wstępny nie może być ponadto ograniczony do rozstrzygnięcia określonego sporu doktrynalnego lub prawnego, w oderwaniu od określenia zasadności konkretnego roszczenia będącego przedmiotem postępowania¹⁶³.

Kodeks postępowania cywilnego w art. 222 przewiduje też, że zarzuty formalne, których uwzględnienie uzasadniałoby odrzucenie pozwu, są oddalane przez sąd w drodze oddzielnego postanowienia. W takich okolicznościach sąd może wstrzymać dalsze rozpoznanie sprawy aż do uprawomocnienia się odpowiedniego postanowienia. Powyższe rozwiązanie jest podyktowane względami ekonomii procesowej związanymi z dążeniem do wyeliminowania sytuacji, w których postępowanie co do *meritum* jest prowadzone w warunkach, w których jest to zbędne z uwagi na możliwą nieważność postępowania. Zgodnie z art. 222 zd. 2 k.p.c. oddalenie innych zarzutów formalnych sąd stwierdza w uzasadnieniu orzeczenia kończącego postępowanie, przytaczając powody rozstrzygnięcia.

Regulacją sprzyjającą ekonomii procesowej w kontekście skupienia materiału procesowego jest ponadto unormowanie, pozwalające na połączenie spraw do wspólnego rozpoznania lub także rozstrzygnięcia zawarte w art. 219 k.p.c. Sprawy mogą być połączone, jeżeli toczą się przed tym samym sądem i składem sędziowskim¹⁶⁴ oraz gdy są ze sobą w związku lub mogą być objęte jednym pozwem. Z punktu widzenia omawianej problematyki rozwiązanie to ma znaczenie zwłaszcza w okolicznościach, gdy podstawa faktyczna lub prawna poszczególnych spraw jest tożsama bądź zbliżona.

Jednym z najistotniejszych unormowań realizujących zasadę koncentracji materiału procesowego na gruncie polskiego postępowania cywilnego jest wreszcie art. 381 k.p.c., ustanawiający zakaz podnoszenia w postępowaniu apelacyjnym faktów i dowodów, które strona mogła powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, chyba że potrzeba ich powołania wynikła później. Polski Kodeks postępowania cywilnego przyjmuje system apelacji pełnej (*cum beneficio novorum*), w którym sąd odwoławczy ma prawo ponownego, nieograniczonego badania sprawy, a skarżący może przytaczać w postępowaniu apelacyjnym nowe fakty i dowody. „Prawo nowości” jest jednak ograniczone wynikającym z zasady koncentracji materiału procesowego postulatem, by materiał procesowy – co do zasady – był zebrany przed sądem pierwszej instancji, czego urzeczywistnieniem jest zakaz ustanowiony w art. 381 k.p.c.

¹⁶¹ W razie ustalenia, że roszczenie jest nieuzasadnione, sąd rozstrzyga o całości roszczenia oddalając powództwo.

¹⁶² Lub roszczenie ma charakter ilościowy, tak J. Gudowski, *Kodeks...*, t. 2, komentarz do art. 318 k.p.c., pkt 3.

¹⁶³ Zob. uchwała SN z 19.11.1957 r., 4 CO 15/57, OSNCK 1958/4, poz. 114.

¹⁶⁴ Zob. wyrok SN z 4.05.1978 r., IV PR 95/78, OSNCP 1979/1–2, poz. 35; uchwała SN z 23.05.2012 r., III CZP 21/12, OSNC 2012/12, poz. 140.

Zgodnie z omawianym przepisem możliwość uwzględnienia w postępowaniu apelacyjnym faktów i dowodów, które strona mogła powołać przed sądem pierwszej instancji jest pozostawiona swobodnemu uznaniu sędziego. Ustawa procesowa nie ogranicza tym samym przyczyn apelacji bądź zakresu kognicji sądu odwoławczego do funkcji kontrolnej orzeczeń sądu pierwszej instancji. W literaturze podkreśla się bowiem, że podstawą wykładni art. 381 k.p.c. powinno być założenie, iż przepis ten stanowi wyraz dążenia do koncentracji dowodów i sprawności postępowania¹⁶⁵. Jednakże sama okoliczność, że nowe fakty i dowody przyczynią się do przedłużenia postępowania apelacyjnego nie stanowi wystarczającej podstawy ich pominięcia¹⁶⁶. W tym zatem zakresie obowiązek wydania słusznego rozstrzygnięcia ma znaczenie nadrzędne wobec postulatu szybkości postępowania.

Na skarżącym spoczywa ciężar wykazania niemożności powołania nowych faktów i dowodów w postępowaniu w pierwszej instancji lub że potrzeba ich powołania wynikła później. Sąd może pominąć nowe fakty i dowody, jeżeli strona nie poda przyczyny ich niepoważenia¹⁶⁷. W odpowiednich okolicznościach sąd może jednak przeprowadzić spóźniony dowód z urzędu, nawet jeśli strona nie wykazała okoliczności wskazanych w art. 381 k.p.c.¹⁶⁸

Zmiana podstawy prawnej twierdzeń jest natomiast dopuszczalna w postępowaniu apelacyjnym z tym ograniczeniem, że nowa argumentacja musi być oparta na faktach przytoczonych przed sądem pierwszej instancji¹⁶⁹. Konkluzja ta wynika z obowiązującej na gruncie polskiej procedury cywilnej zasady *iura novit curia*, zgodnie z którą sąd jest zobowiązany z urzędu stosować odpowiednie normy prawa materialnego. W odniesieniu do postępowania apelacyjnego zasada ta została sprecyzowana w uchwale składu 7 sędziów SN z 31.01. 2008 r.¹⁷⁰, której nadano moc zasady prawnej. Zgodnie z powyższą uchwałą, sąd drugiej instancji rozpoznający sprawę na skutek apelacji nie jest związany przedstawionymi w niej zarzutami dotyczącymi naruszenia prawa materialnego, wiążą go natomiast zarzuty dotyczące naruszenia prawa procesowego (z wyjątkiem nieważności postępowania, którą sąd bierze pod uwagę z urzędu w granicach zaskarżenia).

W omawianej uchwale sąd podkreślił, że kontrola prawidłowości postępowania przez sąd apelacyjny przed sądem pierwszej instancji odbywa się w granicach zarzutów przedstawionych w apelacji, jeżeli są one dopuszczalne w świetle art. 162 k.p.c. Uregulowana w tym przepisie prekluzja zarzutów procesowych ma szczególne znaczenie z punktu widzenia omawianej problematyki. Zgodnie z art. 162 k.p.c. strony mogą w toku posiedzenia, a jeżeli nie były obecne, na najbliższym posiedzeniu, zwrócić uwagę sądu na uchybienia przepisom postępowania, wnosząc o wpisanie zastrzeżenia do protokołu. Stronie, która zastrzeżenia nie zgłosiła, nie przysługuje

¹⁶⁵ T. Ereciński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, komentarz do art. 381 k.p.c., pkt 5.

¹⁶⁶ T. Ereciński, *Kodeks...*, t. 2, komentarz do art. 381 k.p.c., pkt 7.

¹⁶⁷ Zob. wyroki SN: z 15.03.2006 r., II PK 165/05, OSNP 2007/5–6, poz. 69; z 20.05.1998 r., I CKN 678/97, „Prokuratura i Prawo” – wkładka 1999/5, poz. 40.

¹⁶⁸ Zob. wyrok SN z 20.02.2004 r., I CK 213/03, LEX nr 520016.

¹⁶⁹ Tak w odniesieniu do zarzutu przedawnienia roszczenia wyroki SN: z 19.07.2001 r., II UKN 475/00, OSNP 2003/8, poz. 210; z 10.05.2000 r., III CKN 797/00, LEX nr 42884; z 11.03.2004 r., V CK 326/03, LEX nr 602420; z 19.08.2004 r., V CK 38/04, LEX nr 277325, oraz uchwała SN z 17.06.2005 r., III CZP 26/05, OSNC 2006/4, poz. 63.

¹⁷⁰ Uchwała składu 7 sędziów SN z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008/6, poz. 55.

prawo powoływania się na takie uchybienia w dalszym toku postępowania, chyba że strona uprawdopodobni, że nie zgłosiła zastrzeżenia bez swojej winy¹⁷¹. Powyższa regulacja niewątpliwie przyczynia się do zwiększenia efektywności postępowania, eliminując zaskarżalność zarzutów, które strona powinna była zgłosić na etapie umożliwiającym rektyfikację ewentualnych uchybień procesowych.

4.2. Czy możliwy jest angielski model *case management* w polskim procesie cywilnym?

Jak wyżej wskazano, koncentracja materiału procesowego w angielskiej procedurze cywilnej jest realizowana głównie przez aktywne zarządzanie przebiegiem postępowania przez sąd. Jednym z podstawowych obowiązków sądu w tym zakresie jest przygotowanie rozprawy w taki sposób, by sąd miał możliwie zupełny obraz wszystkich istotnych kwestii spornych wymagających wyjaśnienia, wraz z całością pisemnych środków dowodowych (w tym pisemnych zeznań świadków) złożonych przed rozprawą. Sąd realizuje powyższy obowiązek przez wydawanie zarządzeń zawierających instrukcje co do toku postępowania. Instrukcje sądu dotyczą wszystkich istotnych z punktu widzenia omawianej problematyki aspektów postępowania, tj.: wymiany pism procesowych, wyjawienia dowodów przed rozprawą, kolejności rozstrzygania istotnych kwestii, a także sankcji za przewlekanie postępowania lub spóźnione zgłaszanie twierdzeń bądź dowodów. Ukształtowany w ten sposób model postępowania cywilnego, oparty na szeroko ujętej dyskrejonalnej władzy sędziego cieszy się uznaniem w systemach prawnych, wywodzących się z tradycji anglosaskiej bądź nawiązujących do tego modelu¹⁷².

Również polska ustawa procesowa nadaje sędziemu szerokie uprawnienia w zakresie materialnego i formalnego kierownictwa postępowaniem oraz nakłada na strony obowiązek wspierania postępowania przez możliwie szybkie przytaczanie wszystkich istotnych dowodów i twierdzeń¹⁷³. W szczególności model wymiany pism procesowych na gruncie obowiązującego Kodeksu postępowania cywilnego jest zbliżony do systemu angielskiego. Jak wcześniej wskazano, na gruncie art. 207 § 2 k.p.c. przewodniczący może zarządzić obligatoryjne wniesienie odpowiedzi na pozew, w którym pozwany powinien przytoczyć wszystkie twierdzenia wraz z dowodami na poparcie przyjmowanego stanowiska, pod rygorem uznania ich za spóźnione, jeśli zostaną podniesione na dalszym etapie postępowania. Zaś wymiana kolejnych pism procesowych jest możliwa jedynie na zarządzenie sądu (art. 207 § 3 k.p.c.). Unormowanie to eliminuje praktykę wnoszenia dużej liczby powtarzających się pism procesowych oraz stwarza możliwość wytyczenia przez przewodniczącego kierunku wymiany pism przygotowawczych i skoncentrowania uwagi stron na kwestiach istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy.

¹⁷¹ Prekluzja zarzutów procesowych nie dotyczy uchybień, które sąd jest zobowiązany wziąć pod uwagę z urzędu (tj. nieważność postępowania).

¹⁷² Aktywna rola sędziego w zarządzaniu przebiegiem postępowania i związany z nią szeroki zakres władzy dyskrejonalnej sądu jest jedną z rekomendacji American Law Institute (UNIDROIT) jako środek sprzyjający sprawiedliwemu, efektywnemu i szybkiemu rozstrzygnięciu sporu. Zob. także *Andrews on...*, t. I, s. 40. Reforma Lorda Woolfa była również istotnym przedmiotem analizy w toku reformy postępowania cywilnego w Norwegii (zob. I.L. Backer, *The Norwegian Reform of Civil Procedure*, (2007) 51 *Scandinavian Studies in Law* 41, 73).

¹⁷³ Tak zwłaszcza na tle art. 6, 207 i 217 k.p.c. w brzmieniu nadanym ustawą z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381).

Ponadto należy wskazać, że zgodnie z art. 207 § 4 k.p.c. przewodniczący może zarządzić odbycie posiedzenia w przedmiocie wymiany pism przygotowawczych. W trakcie posiedzenia przewodniczący ma możliwość bezpośredniego kontaktu ze stronami w celu uzgodnienia dalszego przebiegu postępowania, a także treści i porządku wnoszenia pism przygotowawczych. W literaturze wskazuje się, że potrzeba odbycia omawianego posiedzenia może zachodzić zwłaszcza w sprawach skomplikowanych, w których strony są reprezentowane przez fachowych pełnomocników¹⁷⁴. Nie ulega wątpliwości, że swoim charakterem i funkcją instytucja ta jest zbliżona do instytucji *case management conference* na gruncie procedury angielskiej. Podobnie przygotowanie rozprawy w drodze zarządzeń dotyczących wykonania określonych czynności przez strony, zgodnie z art. 208 k.p.c., stanowi wyraz realizacji koncentracji materiału procesowego¹⁷⁵ i jest przykładem kierownictwa przewodniczącego nad przebiegiem postępowania.

Wreszcie należy podkreślić, że obowiązującej na gruncie angielskiego postępowania cywilnego zasadzie wyjawienia wszystkich twierdzeń i dowodów przed rozprawą przyświeca idea zbliżona do tej, która została wyrażona na gruncie art. 6 § 2 k.p.c. Jak wcześniej wskazano, w świetle tej regulacji na stronach spoczywa ciężar wspierania postępowania przez powołanie wszystkich okoliczności faktycznych i dowodów bez zwłoki, aby postępowanie mogło być przeprowadzone sprawnie i szybko. Powyższą dyrektywę na gruncie prawa polskiego urzeczywistnia art. 217 § 2 k.p.c., zgodnie z którym sąd pomija spóźnione twierdzenia i dowody, chyba że strona uprawdopodobni, że nie zgłosiła ich we właściwym czasie bez swojej winy lub iż uwzględnienie spóźnionych twierdzeń i dowodów nie spowoduje zwłoki w rozpoznaniu sprawy albo że występują inne wyjątkowe okoliczności. Realizuje ją także art. 381 k.p.c., według którego sąd drugiej instancji może pominąć nowe fakty i dowody, jeżeli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, chyba że potrzeba powołania się na nie wynika później.

Można zatem przyjąć, że na gruncie ogólnych wytycznych i przy wyznaczonym w Kodeksie postępowania cywilnego zakresie uprawnień przewodniczącego do formalnego i materialnego kierownictwa postępowaniem, istnieją podstawy normatywne, aby instytucja *case management* realizowana była w polskim postępowaniu cywilnym równie wszechstronnie, jak ma to miejsce w systemie angielskim. Powyższe twierdzenie należy jednak poddać szeregowi zastrzeżeń. W pierwszej kolejności należy wskazać, że angielska procedura cywilna przewiduje bardzo szeroki zakres uprawnień sądu do sprawowania kontroli nad przebiegiem postępowania. Sąd ustala na wniosek stron wszelkie związane z postępowaniem instrukcje, w tym m.in. harmonogram postępowania. W braku wniosku stron, sąd może wydać odpowiednie instrukcje z własnej inicjatywy bądź uznać, że strony nie wywiązują się z ciężaru wspierania postępowania na tyle, by mogło się ono toczyć dalej¹⁷⁶. Sąd ma również

¹⁷⁴ P. Grzegorzcyk, K. Weitz, *Kodeks...*, t. 1, komentarz do art. 207 k.p.c., pkt 15.

¹⁷⁵ P. Grzegorzcyk, M. Jędrzejewska, K. Weitz, *Kodeks...*, t. 2, komentarz do art. 208 k.p.c., pkt 1.

¹⁷⁶ Jak wcześniej wskazano, niezłożenie wniosku o wydanie instrukcji w wyznaczonym terminie przez powoda może skutkować pozostawieniem pozwu bez rozpoznania. Niezłożenie przedmiotowego wniosku przez pozwanego może natomiast spowodować wydanie wyroku w trybie doraźnym, na podstawie okoliczności wskazanych w pozwie.

szeroką władzę w zakresie wstępnego rozstrzygnięcia określonych kwestii przed wydaniem końcowego wyroku co do istoty sprawy.

Na gruncie polskiego Kodeksu postępowania cywilnego podjęcie ustaleń dotyczących przebiegu postępowania ma charakter fakultatywny. Jest zatem możliwością, z której może skorzystać przewodniczący, nie zaś obowiązkiem sądu, z którym są powiązane określone powinności stron, jak ma to miejsce na gruncie angielskiej ustawy procesowej. O ile na gruncie polskiego postępowania sądowego sprawa może się toczyć bez harmonogramu wymiany pism procesowych i dowodów, a pozwany w odpowiednich okolicznościach może przytaczać dowody i twierdzenia po raz pierwszy na rozprawie, o tyle w Anglii od czasu reformy Lorda Woolfa tego typu postępowanie nie może – co do zasady – mieć miejsca¹⁷⁷. Należy też stwierdzić, że angielska procedura cywilna przewiduje *expressis verbis* ogólny obowiązek stron w zakresie współpracy z sądem (Reguła 1.3 CPR). *Civil Procedure Rules* nakazuje ponadto, aby strony porozumiały się w zakresie planowanego harmonogramu postępowania i w miarę możliwości przedstawiły sądowi zgodny wniosek o wydanie instrukcji w tym przedmiocie¹⁷⁸. Tego typu unormowania są obce polskiej ustawie procesowej.

W dalszej kolejności trzeba podkreślić, że na gruncie angielskiej procedury cywilnej niewniesienie odpowiedzi na pozew jest obwarowane sankcją tożsamą z wydaniem wyroku zaocznego¹⁷⁹. W polskim Kodeksie postępowania cywilnego, w braku zarządzenia przewodniczącego w tym zakresie, wniesienie odpowiedzi na pozew ma charakter fakultatywny. Wydanie wyroku zaocznego warunkowane jest natomiast dodatkowymi przesłankami w postaci braku aktywności pozwanej¹⁸⁰.

Należy również zauważyć, że na tle angielskiej procedury cywilnej obowiązki stron, których realizacja przyczynia się do skupienia materiału procesowego i optymalizacji procesu zarządzania postępowaniem, mają swój początek jeszcze przed wszczęciem postępowania. W świetle CPR strony są zobowiązane wykonać tzw. *pre-action protocols* przed wytoczeniem powództwa, co umożliwia wczesne zdefiniowanie kwestii spornych i przygotowanie dowodów. Zakres wyjawienia okoliczności związanych z dochodzonym roszczeniem jest szeroki i, obok wskazania istotnych kwestii spornych, obejmuje również wskazanie potencjalnych środków dowodowych.

Środki kontroli sądu nad przebiegiem postępowania są na gruncie procedury angielskiej nakierowane na zobligowanie stron do wyjawienia, a w przypadku pisemnych środków dowodowych także dostarczenia wszystkich dowodów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy przed rozprawą. Funkcję tę spełnia m.in. instytucja wyjawienia i udostępnienia wszystkich znajdujących się w posiadaniu strony istotnych w sprawie dokumentów (*disclosure*)¹⁸¹ oraz obowiązek złożenia pisemnych zeznań

¹⁷⁷ *Andrews on...*, t. I, s. 19.

¹⁷⁸ Dyrektywa 26 par. 2.3 CPR.

¹⁷⁹ Reguła 12.1 CPR.

¹⁸⁰ Art. 339–341 k.p.c.

¹⁸¹ Należy wskazać, że dla usprawnienia postępowania i zmniejszenia jego kosztów angielski ustawodawca zmierza w kierunku ograniczenia zakresu *disclosure* i wprowadzenia obowiązku dołączenia do pism procesowych istotnych w sprawie dokumentów. Zasady te wdrażane są na gruncie wspomnianych powyżej programów pilotażowych *Disclosure Scheme* oraz *Flexible and Shorter Trials Schemes* obowiązujących w Business and Property Courts.

świadków przed rozprawą. Angielska procedura cywilna wyszczególnia odrębną fazę postępowania, obejmującą wymianę pisemnych środków dowodowych, która odbywa się ściśle według harmonogramu ustalonego i kontrolowanego przez sąd. Podobne unormowanie obce jest polskiej procedurze cywilnej. Mimo że sądy angielskie nie stosują automatycznie prekluzji środków dowodowych, które nie zostały zgłoszone we właściwym czasie, a spóźnione dowody mogą zostać uwzględnione przez sąd w odpowiednich okolicznościach¹⁸², ustanowienie odrębnej fazy postępowania dowodowego przed rozprawą ma kluczowe znaczenie dla koncentracji materiału procesowego i stanowi jeden z najistotniejszych elementów *case management*.

Inaczej w Anglii podchodzi się do instytucji samej rozprawy. Na gruncie CPR wydanie szczegółowych instrukcji w przedmiocie przygotowania rozprawy jest obowiązkiem sądu. Niewiele spraw dociera jednak do tego etapu postępowania, a w jeszcze mniejszej liczbie spraw odbywa się więcej niż jedna rozprawa¹⁸³. Na gruncie CPR postępowanie sądowe jest traktowane jako środek ostateczny, z którego strony powinny korzystać jedynie wówczas, gdy nie są one w stanie rozstrzygnąć sprawy w drodze ugody¹⁸⁴. Powyższe założenie ustawodawcy ma szczególne znaczenie dla efektywnego zarządzania przebiegiem postępowania. Mobilizacja stron do wyjawienia wszystkich istotnych okoliczności i dowodów w znaczącej mierze ma na celu poznanie przez strony wartości merytorycznej ich odpowiednich stanowisk i skłonienie przeciwników procesowych do podjęcia konstruktywnych negocjacji ugodowych.

Jak wyżej opisano, jednym z kluczowych elementów przygotowania rozprawy jest wymiana przez strony tzw. *skeleton arguments*, zawierających podsumowanie ich stanowisk (w tym argumentacji prawnej) oraz przygotowanie *trial bundles* stanowiących kompilację najistotniejszych elementów materiału procesowego, który na tym etapie postępowania jest uważany za – co do zasady – kompletny. W świetle tego modelu strona przeciwna bądź sąd nie są zaskakiwane określoną argumentacją, bądź linią obrony na rozprawie, co niewątpliwie przyczynia się do oszczędzania czasu i kosztów postępowania, prowadzi do koncentracji materiału procesowego i umożliwia sprawne prowadzenie postępowania. Wydaje się, że podobne podejście do rozprawy na gruncie polskiego Kodeksu postępowania cywilnego, mimo że teoretycznie możliwe, biorąc pod uwagę współczesny kształt normatywny polskiej ustawy procesowej, jest perspektywą dość odległą.

Dalej należy wskazać, że kontrola instancyjna orzeczeń ma charakter wyjątkowy na gruncie angielskiej procedury cywilnej, a wniesienie apelacji wymaga każdorazowo uzyskania pozwolenia sądu w tym przedmiocie. Co więcej, władza dyskrecjonalna sądu w zakresie dopuszczenia nowych twierdzeń i dowodów na etapie postępowania apelacyjnego jest przez sędziów angielskich stosowana restrykcyjnie. Niewątpliwie, powyższe zasady stanowią istotny bodziec dla sądu i strony do tego, by w toku postępowania w pierwszej instancji wszystkie okoliczności były

¹⁸² M.in. na podstawie kryteriów ustalonych w sprawie *Ladd v Marshall*.

¹⁸³ W sprawach skomplikowanych rozprawa jest wyznaczana na kilka następujących po sobie dni, tak aby nie było przerw w posiedzeniach wyznaczonych na rozprawę. Powyższa praktyka zapewnia ciągłość w rozpoznawaniu sprawy oraz umożliwia lepsze przygotowanie sędziego i pełnomocników stron.

¹⁸⁴ Dyrektywa w przedmiocie postępowania przed wniesieniem pozwu, par. 8. Na temat roli ADR na gruncie angielskiej ustawy procesowej zob. E. Kajkowska, *Enforceability of Multi-Tiered Dispute Resolution Clauses*, Oksford 2017, s. 40–42.

dostatecznie wyjaśnione, a materiał procesowy został zgromadzony w możliwie kompletnym kształcie.

Tę cechę angielskiego postępowania cywilnego należy skontrastować z systemem polskim, w którym, zgodnie z normą konstytucyjną, postępowanie sądowe musi być „co najmniej dwuinstancyjne”¹⁸⁵. Na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego postępowanie apelacyjne w swej istocie zmierza do ponownego zbadania całokształtu sprawy, a nie jedynie trafności rozstrzygnięcia sądu niższego rzędu. Co się zaś tyczy prekluzji procesowej, w świetle stanowiska judykatury polskiej art. 381 k.p.c. nie uprawnia sądu do pominięcia twierdzeń i dowodów podniesionych po raz pierwszy w postępowaniu apelacyjnym jedynie dlatego, że mogą się one przyczynić do przewlekłości postępowania. Dążenie do zapewnienia koncentracji materiału procesowego na jak najwcześniejszym etapie postępowania jest zatem równoważone zasadą sprawiedliwego i opartego na wszechstronnym badaniu okoliczności sprawy, procesu o charakterze dwuinstancyjnym¹⁸⁶.

Wreszcie należy podkreślić, że – wraz z nadaniem sądowi szerokich kompetencji w zakresie *case management* – angielska procedura cywilna przewiduje szerokie instrumentarium sankcji, które mogą być nałożone na strony w związku z niewywiązaniem się z obowiązków wskazanych przez sąd lub wynikających z reguł lub dyrektyw CPR. Spektrum środków dyscyplinujących jest szerokie i obejmuje m.in.: możliwość nałożenia na stronę obowiązku pokrycia kosztów postępowania w całości, w części bądź w zwiększonej wysokości; zwiększenie lub zmniejszenie wysokości należnych odsetek; sankcje związane z pominięciem twierdzenia lub dowodu, jeżeli nie zostały zgłoszone na odpowiednio wczesnym etapie postępowania oraz sankcje związane z pozostawieniem pisma bez rozpoznania lub wydaniem wyroku w trybie doraźnym co do całości lub części sprawy.

Na gruncie polskiej ustawy procesowej brak jest tak rozbudowanych i elastycznych mechanizmów, umożliwiających sądowi dyscyplinowanie stron w przypadku niedostatecznego wywiązywania się z ciężaru wspierania postępowania, nadużycia prawa lub bezzasadnego przedłużania procesu. W literaturze wprawdzie podkreśla się, że środkami dyscyplinującymi strony w zakresie realizacji zasady szybkości postępowania wyrażonej w art. 6 k.p.c. są m.in.: uprawnienia sądu do nałożenia na stronę kosztów postępowania związanych z jej niesumiennym lub niewłaściwym postępowaniem na podstawie art. 130 § 1 k.p.c.; nałożenie przez przewodniczącego obowiązku wymiany pism przygotowawczych pod rygorem utraty możliwości powoływania twierdzeń i dowodów w dalszym toku postępowania zgodnie z art. 207 § 3 i 6; możliwość pominięcia spóźnionych twierdzeń i dowodów na mocy art. 217 § 2 i 3 oraz art. 381 k.p.c., jak również nałożenie na stronę grzywny za niewykonanie zarządzeń sądu (art. 475 k.p.c.)¹⁸⁷. Skala praktycznego zastosowania powyższego instrumentarium w omawianym kontekście powinna być jednak przedmiotem odrębnej analizy.

Z powyższego porównania wyłania się obraz procedury angielskiej, w której sąd ma szeroką władzę do kierowania tokiem postępowania i związany z tym obowiązek

¹⁸⁵ Art. 176 ust. 1 Konstytucji RP

¹⁸⁶ T. Ereciński, *Kodeks...*, t. 2, komentarz do art. 381 k.p.c., pkt 6 i 7 oraz cytowane tam orzecznictwo.

¹⁸⁷ Zob. J. Bodio, *Kodeks...*, t. 1, komentarz do art. 6 k.p.c., pkt 2.

aktywnego realizowania przysługujących mu uprawnień. Procedura polska natomiast, mimo że unormowana w Kodeksu postępowania cywilnego stwarzają ogólne ramy do materialnego i formalnego kierownictwa postępowaniem, nie jest jednak tak ściśle zorientowana na koncentrację materiału procesowego i aktywną rolę sądu w tym zakresie, jak ma to miejsce na gruncie modelu angielskiego. Należy jednak pamiętać, że mimo szerokiej kompetencji w zakresie *case management* również na gruncie procedury angielskiej władza sędziego jest ograniczona przez uwarunkowania wynikające z założenia kontradyktoryjnego modelu postępowania cywilnego. W świetle tego modelu zakres rozpoznania jest wyznaczany przez twierdzenia stron; postępowanie dowodowe odbywa się w granicach wniosków stron; na stronach spoczywa też ciężar przedstawienia argumentacji prawnej oraz zadawania pytań świadkom i biegłym, a możliwość interwencji sądu jest w tym zakresie ograniczona¹⁸⁸.

4.3. Uregulowania sprzyjające koncentracji materiału procesowego pożądanego w polskim systemie prawnym

Poddając analizie kwestię, czy rozwiązania przyjęte w angielskiej procedurze cywilnej mogą stanowić inspirację dla ustawodawcy polskiego, należy poczynić następujące zastrzeżenia. W pierwszej kolejności należy wskazać, że niewątpliwie polski i angielski model postępowania cywilnego wywodzą się z odmiennych tradycji prawnych. Z ostrożnością należy zatem podchodzić do perspektywy wykorzystania rozwiązań, przyjętych w tak diametralnie różnych środowiskach normatywnych.

Analiza unormowań sprzyjających koncentracji materiału procesowego prowadzi ponadto do wniosku, że podstawowe instytucje realizujące omawiany postulat na gruncie angielskiej ustawy procesowej w dużej mierze nie zmierzają do zapewnienia szybkości postępowania. Mowa tu w szczególności o instytucji wyjawienia środków dowodowych w postaci wszystkich istotnych w sprawie dokumentów (*disclosure*), wspomniana faza postępowania wiąże się bowiem w praktyce ze znaczącymi nakładami czasowymi i kosztowymi¹⁸⁹. W tym zatem sensie, postulat skupienia materiału procesowego, mimo że realizowany na gruncie angielskiego postępowania cywilnego, nie jest tożsamy z postulatem szybkości postępowania, jak to jest często ujmowane w polskiej doktrynie procesowej¹⁹⁰.

Należy wreszcie wskazać, że – jak wcześniej wspomniano – angielski system postępowania cywilnego jest zorientowany nie tyle na szybkie rozstrzygnięcie sporu, ile raczej na to, aby strony zapoznały się z możliwie kompletnym materiałem procesowym przed rozprawą i w miarę możliwości rozstrzygnęły sprawę polubownie. Niewątpliwie jednak, poza specyfiką instytucji *disclosure* i niezależnie od założenia ustawodawcy, zgodnie z którym sprawy cywilne powinny być załatwiane przede

¹⁸⁸ Szerzej na ten temat zob. *Andrews on...*, t. I, s. 17.

¹⁸⁹ Jak wcześniej wskazano, z uwagi na czas i koszty związane z procedurą *disclosure*, instytucja ta uległa znacznemu ograniczeniu na gruncie programu pilotażowego, poprzedzającego ogólną reformę reżimu *disclosure* na gruncie CPR.

¹⁹⁰ Zob. P. Grzegorzczak, K. Weitz, *Kodeks...*, t. 1, komentarz do art. 6 k.p.c., pkt 1; J. Bodio, *Kodeks...*, t. 1, komentarz do art. 6 k.p.c., pkt 1; H. Dolecki i in., *Kodeks...*, t. 1, komentarz do art. 6 k.p.c., pkt 1 i n. Zob. także M. Soćko, *Zarys zasady koncentracji materiału procesowego w postępowaniu cywilnym de lege lata*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2014/14/2, s. 300.

wszystkim w drodze ugody, angielska ustawa procesowa zawiera szereg rozwiązań, których realizacja pozwala sądowi na możliwie wczesne uzyskanie kompletnego materiału procesowego, a przez to możliwie szybkie i prawidłowe rozstrzygnięcie. Zatem w granicach wskazanych wyżej zastrzeżeń, dla pełniejszej realizacji postulatu skupienia materiału procesowego w prawie polskim, należy podkreślić znaczenie następujących instytucji przyjętych na gruncie angielskiej procedury cywilnej: (i) obowiązek ustalenia harmonogramu postępowania, co do zasady, w każdej sprawie; (ii) obowiązek wymiany korespondencji przez strony przed wytoczeniem powództwa; oraz (iii) uprawnienie sądu do nałożenia na stronę sankcji w postaci obowiązku pokrycia realnie poniesionych przez stronę przeciwną, racjonalnych kosztów postępowania za niewypełnienie instrukcji sądu bądź spóźnione powołanie twierdzeń i dowodów.

Pierwszą z wymienionych instytucji zasługujących na szczególną uwagę jest przyjęty na gruncie angielskiej procedury cywilnej obowiązek ustalenia harmonogramu postępowania przez sąd po zapoznaniu się z wnioskami stron w tym zakresie. Harmonogram jest ustalany na etapie postępowania po wniesieniu odpowiedzi na pozew, której złożenie jest obligatoryjne pod rygorem wydania wyroku zaocznego. Rozwiązanie to w sposób wyraźny sprzyja realizacji obowiązku aktywnego zarządzania postępowaniem przez sąd oraz mobilizuje strony do przedstawienia całościowej i zorganizowanej wizji przebiegu postępowania od wymiany pism procesowych aż do rozprawy. Mimo że harmonogram może ulegać zmianie w toku postępowania, stanowi on istotny punkt odniesienia dla sądu i stron w zakresie terminów wymiany dalszych pism procesowych i zakresu postępowania dowodowego¹⁹¹. Niewątpliwie, szersze zastosowanie podobnego mechanizmu na gruncie polskiej procedury cywilnej byłoby korzystne z punktu widzenia realizacji zasady koncentracji materiału procesowego i aktywnej realizacji materialnego i formalnego kierownictwa postępowaniem przez przewodniczącego.

Kolejną instytucją zasługującą na szczególną uwagę są protokoły, które na gruncie CPR strony muszą wykonać przed wszczęciem postępowania. Obowiązek wymiany korespondencji zawierającej podstawowe twierdzenia stanowiące podstawę stanowisk stron jest okolicznością szczególnie istotną dla wczesnego zdefiniowania kwestii spornych, a także z punktu widzenia konstruktywnych negocjacji ugodowych. Brak jest na gruncie polskiego postępowania cywilnego podobnych rozwiązań¹⁹². Wydaje się pożądane, aby strona zamierzająca wystąpić z roszczeniem o spełnienie świadczenia była zobligowana przynajmniej do wezwania drugiej strony do dobrowolnego wykonania zobowiązania i wskazania okoliczności, z których wywodzi swoje roszczenie.

Wreszcie wypada zauważyć, że żadna z opisanych wyżej instytucji umożliwiających efektywne zarządzanie postępowaniem przez sąd, nie mogłaby być w pełni realizowana bez odpowiedniego systemu sankcji uregulowanego w angielskiej ustawie procesowej. Na szczególną uwagę zasługuje zwłaszcza sankcja w postaci

¹⁹¹ Środkiem przyczyniającym się do funkcjonalności omawianego rozwiązania jest okoliczność, że na gruncie angielskiej procedury cywilnej sędzia może odbyć posiedzenie w przedmiocie ustalenia harmonogramu postępowania przez telefon oraz porozumiewać się ze stronami za pomocą poczty elektronicznej. Na temat dopuszczalnego zakresu wykorzystania technologii przez sądy angielskie zob. *Civil...*, s. 753–754.

¹⁹² Wraz z uchYLENIEM ustawą z 16.09.2011 r. przepisów o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych usunięto z Kodeksu postępowania cywilnego unormowanie obligujące stronę występującą z powództwem do załączenia wezwania do dobrowolnego spełnienia żądania (zob. uchylony art. 479¹² § 2 i 3 k.p.c.).

nałożenia na stronę obowiązku pokrycia kosztów postępowania. Ryzyko poniesienia odpowiedzialności za koszty postępowania w sposób bardziej realny niż prekluzja procesowa mobilizuje strony do podniesienia wszystkich istotnych okoliczności już na etapie poprzedzającym postępowanie. Powyższa sankcja wymusza również ściśle przestrzeganie harmonogramu postępowania przez strony i, co się z tym wiąże, dostarczenie możliwie kompletnego materiału procesowego przed rozprawą. W skład możliwych do nałożenia na stronę kosztów postępowania wchodzi wszystkie koszty i wydatki racjonalnie poniesione przez stronę przeciwną, w tym – stanowiące istotną część powyższych kosztów – wynagrodzenie fachowego pełnomocnika.

Nie ulega więc wątpliwości, że – jak wcześniej wskazano – również na gruncie polskiego Kodeksu postępowania cywilnego (art. 103 § 1) sąd ma uprawnienie do nałożenia na stronę kosztów postępowania wywołanych jej niesumiennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem niezależnie od wyniku postępowania. Pomijając kwestie dotyczące rzeczywistej skali zastosowania powyższego unormowania w omawianym kontekście, powyższa sankcja doznaje istotnego ograniczenia w świetle art. 98 k.p.c. Zgodnie z tym unormowaniem do podlegających zwrotowi niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez fachowego pełnomocnika zalicza się jego wynagrodzenie, jednak nie wyższe niż stawki opłat określone w odrębnych przepisach. Powyższe oznacza, że zwrotowi podlegają nie koszty strony rzeczywiście poniesione przez stronę w związku z wynagrodzeniem fachowego pełnomocnika, lecz koszty wyliczone w związku z rozporządzeniem przewidującym odgórnie ustalone kwoty podlegające zwrotowi w ramach kosztów zastępstwa procesowego, których wysokość zależy od wysokości przedmiotu sporu¹⁹³. W znaczący sposób zatem dolegliwość omawianej sankcji jest złagodzona przez odgórne ustanowienie nominalnej wysokości tej, w rzeczywistości bardzo znaczącej, części kosztów postępowania. Bez urealnienia sankcji kosztowych na gruncie prawa polskiego nie sposób mówić o efektywności tego rozwiązania, jako środka dyscyplinującego strony w zakresie realizacji zasady koncentracji materiału procesowego.

W dalszej kolejności należy wskazać, że sankcja kosztowa na gruncie angielskiego postępowania cywilnego może dotyczyć kosztów postępowania związanych z określoną czynnością sądu lub konkretnym etapem postępowania. W takich okolicznościach koszty mogą być przyznane na bieżąco w toku postępowania, a postanowienie sądu w tym zakresie podlega egzekucji po jego uprawomocnieniu się. Na gruncie angielskiej procedury cywilnej sankcja kosztowa jest zatem nie tylko dotkliwa, gdyż odzwierciedla realną wysokość poniesionych kosztów, lecz także natychmiastowa. Podobna praktyka na gruncie polskiej procedury cywilnej niewątpliwie przyczyniłaby się do zwiększenia dolegliwości sankcji w postaci nałożenia na stronę kosztów postępowania w okolicznościach wskazanych w art. 103 § 1 k.p.c.

Na zakończenie trzeba podkreślić, że choć obecnie angielska procedura cywilna jest uważana za jedną z najbardziej efektywnych i elastycznych, konieczne były jej dwie wielkie reformy: Woolfa i Jacksona, aby w sposób trwały ustanowić efektywny i sprawny model postępowania cywilnego oparty na zarządzaniu postępowaniem

¹⁹³ Zob. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. poz. 1800 ze zm.) oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (tekst jedn.: Dz.U. z 2018 r. poz. 265).

przez sędziego. Co istotne, większe znaczenie niż zmiany ustawodawcze miał nacisk na konieczność przeformułowania myślenia o roli postępowania cywilnego przez wszystkich uczestników obrotu prawnego, a samo wprowadzenie szerokich prerogatyw sądu w zakresie kierowania postępowaniem i związanych z nim sankcji nie przyniosło od razu oczekiwanego efektu. Jednym z wniosków raportu Jacksona było wskazanie spostrzeżenia o niedostatecznym wykorzystywaniu przez sądy przyznanego im instrumentarium i zbyt tolerancyjne podejście do nieprzestrzegania przez strony harmonogramu postępowania. Obecnie zmiana kultury prawnej jest już jednak tak głęboka, że stała się ona normą w praktyce obrotu prawnego¹⁹⁴. Wydaje się, że podobny bodziec do szerszego wykorzystywania przyznaných uprawnień do kierowania postępowaniem byłby wskazany na gruncie polskiej procedury cywilnej.

5. ZAKOŃCZENIE

Angielski system procedury cywilnej jest oparty na zasadzie kontrydiktoryjności, realizowanej w warunkach ściśle kontrolowanych przez sąd. Angielska ustawa procesowa kładzie nacisk na współpracę stron z sądem, w celu wszechstronnego przygotowania materiału procesowego przed rozprawą. Przepisy CPR są nakierowane na umożliwienie wczesnego zdefiniowania kwestii spornych, tak aby wyłącznie istotne aspekty sporu były przedmiotem rozprawy. Zawarta w dyrektywach interpretacja reguł procesowych ma charakter celowościowy i jest nakierowana na eliminację nadużycia prawa w postaci przewlekania postępowania lub podnoszenia zarzutów celem obstrukcji procesowej.

Na gruncie angielskiego systemu postępowania cywilnego strony oraz ich pełnomocnicy są zobowiązani ze sobą współpracować w celu umożliwienia efektywnego rozstrzygnięcia sporu przez sąd. Model ten jest realizowany m.in. przez system protokołów, które strony są zobowiązane wykonać przed rozpoczęciem postępowania, i związany z nim obowiązek rozważenia możliwości rozstrzygnięcia sprawy w drodze ADR, a także szerokie uprawnienia sądu do wyznaczenia harmonogramu i kontroli toku postępowania. Kluczem do analizy rozwiązań sprzyjających koncentracji materiału procesowego w prawie angielskim jest zatem instytucja *case management* i konieczna dla jej realizacji władza dyskrecyjna sędziego.

Każdy system prawny potrzebuje jednak odpowiedniego systemu środków dyscyplinujących dla zapewnienia realizacji powinności nałożonych na strony oraz gotowości sądów do stosowania przyznaných im uprawnień. W okresie od wprowadzenia CPR do implementacji reformy Jacksona w 2013 r. judykatura angielska przejawiała brak odpowiedniej aktywności w zakresie korzystania z prerogatyw wynikających z *case management* i egzekwowania odpowiadających im obowiązków stron. Dopiero po wprowadzeniu reformy aktywne zarządzanie postępowaniem i związane z nim sankcje procesowe stały się nierozzerwalnym elementem angielskiej kultury prawnej. Wydaje się, że również na gruncie polskiej procedury cywilnej uzasadniony byłby podobny impuls w celu zwiększenia aktywności sądu i urealnienia systemu sankcji za nienależyte wywiązywanie się z ciężaru wspierania postępowania przez strony.

¹⁹⁴ Zob. *Andrews on...*, t. I, s. 8 oraz 18 i n.

Abstract

Ewelina Kajkowska, *Mechanisms Aimed at Ensuring Completeness of Pleadings and Evidence in English Civil Procedure*

The paper contains an analysis of solutions conducive to completeness of pleadings and evidence, as adopted in the English civil procedure, and compares them to the mechanisms regulated in the Polish Code of Civil Procedure. The first part is an analysis of the general assumptions of the English civil procedure which emerged under the influence of the Woolf's and Jackson's reforms, oriented towards giving effect to the demand for courts' greater control over the course of proceedings. In the second part the author moves on to describe the detailed solutions adopted under the English Civil Procedure Rules which help make the proceedings more efficient, while making pleadings and evidence more complete, at various stages of court proceedings. In the last part the author compares the English solutions with those enacted under the Polish Code of Civil Procedure. The paper ends with an indication of the potential direction for amendments of the Polish regulation.

Keywords: pleadings and evidence, case management, discretion

Streszczenie

Ewelina Kajkowska, *Mechanizmy sprzyjające koncentracji materiału procesowego na gruncie angielskiej procedury cywilnej*

Opracowanie jest poświęcone analizie rozwiązań sprzyjających koncentracji materiału procesowego przyjętych na gruncie angielskiej procedury cywilnej wraz z porównaniem ich do instytucji uregulowanych w polskim Kodeksie postępowania cywilnego. W pierwszej części opracowania analizie są poddane ogólne założenia angielskiej procedury cywilnej, ukształtowane pod wpływem jej dwóch najistotniejszych reform (Woolfa i Jacksona), n skierowanych na realizację postulatu większej kontroli sądu nad przebiegiem postępowania. Kolejna część pracy dotyczy szczegółowych rozwiązań przyjętych na gruncie angielskiej ustawy procesowej, przyczyniających się do realizacji postulatu sprawności postępowania i koncentracji materiału procesowego w poszczególnych fazach postępowania sądowego. Dalsza część opracowania jest poświęcona porównaniu rozwiązań przyjętych w Anglii z tymi, które występują na gruncie polskiego Kodeksu postępowania cywilnego. Opracowanie zamyka wskazanie potencjalnego kierunku zmian polskiej ustawy procesowej.

Słowa kluczowe: materiał procesowy, zarządzanie postępowaniem, dyskrecjonalność, Pleadings, evidence, case management, discretion

Literatura:

1. Andrews N., *English Civil Procedure: Fundamentals of the New Civil Justice System*, Oksford 2003;
2. *Andrews on Civil Processes*, t. I, Intersentia, Cambridge 2013;
3. Backer I.L., *The Norwegian Reform of Civil Procedure*, (2007) 51 Scandinavian Studies in Law 41;
4. Bodio J., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. 1, Art. 1–729, red. A. Jakubecki, LEX 2018;
5. *Civil Practice*, red. M. Kay, S. Sime, D. French, Oksford 2018;
6. Dolecki H., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2007;
7. Dolecki H. i in., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Artykuły 1–366, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, LEX 2013;
8. Erciński T., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016;

9. Grzegorzczak P., Weitz K., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016;
10. Grzegorzczak P., Jędrzejewska M., Weitz K., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016;
11. Gudowski J., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016;
12. Hodgkinson T., James M., *Expert Evidence: Law and Practice*, Londyn 2015;
13. Jackson R., *Review of Civil Litigation Costs*, Londyn 2009;
14. Kajkowska E., *Enforceability of Multi-Tiered Dispute Resolution Clauses*, Oksford 2017;
15. Lord Neuberger, *Docketing: Completing Case Management's Unfinished Revolution*, Londyn 2012;
16. Lord Woolf, *Access to Justice: Final Report*, Londyn 1996;
17. Malek H., *Phipson on Evidence*, Londyn 2018;
18. Matthews P., Malek H.M., *Disclosure*, Londyn 2016;
19. Pietrzykowski H., *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2014;
20. Soćko M., *Zarys zasady koncentracji materiału procesowego w postępowaniu cywilnym de lege lata*, *Roczniki Administracji i Prawa* 2014, nr 14/2;
21. *White Book*, red. Sir Vos G., Londyn 2018;
22. *Zuckerman on Civil Procedure. Principles of Practice*, Londyn 2013.